ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 3

1933

ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

ЗМІСТ:

3 (24)-го числа за березень 1933. р.:

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ: Річно 18 зл., піврічно 9зл., чвертьрічно 4·50 зл. Окреме число 1·80 зл.
ЗА КОРДОНОМ: Річно 3 доляри, — Окреме число 0·30 дол.
В Чехословаччині: Річно 2.50 дол., піврічно 1·30 дол., чвертьрічно 0·70 дол.
В Румунії: Річно 500 леїв, піврічно 275 леїв, чвертьрічно 150 леїв.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ.

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ 94-56.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

Уляна Кравченко.

* *
*

Через Твоє із мертвих Воскресення,
дай нам, о Христе,
Вокресення Духа!
Хай серце наше буде чисте,
душа хай буде біла...
Дай Воскресення діла
і Воскресення Духа!...

Дай нам, о Христе, любов добра для чистої красоти — величности його...

Дай силу визволення із покус...

Дай силу без тривоги глядіти стежок на шпилі світляні... силу йти до правди... і здобути її.

Дай загартовання в полуміни... відновлення в чергах проб... очищення духа в огнях жертв...

Дай Воскресення Духа!

І через жертву нашого „я“ для добра свого роду...

І через покорення злих наклонів-навичок...

І через покорення гордости самолюбія...

І через відорвання думок від терпінь, утрат і невгод наших...

І через терпеливість, достоїнство у днях переслідування ворогами...

І через спокій у хвилинах небезпеки...

І через життя в жертві для святої цілі...

І через смерть в обороні Правди... Волі...

Дай нам, о Христе, прискори нам ясний день побіди...

Хай із жертви-посвяти викується майбутність наша... царство Правди і Волі...

Хай забудеться горе — що приносить життєва буря...

Хай настане життя по правді... ясне життя душ розбуджених з тривожного сну...

Хай розбуджені душі ввійдуть на ясний шлях, що веде на шпилі сонцевого життя...

Хай зрозуміють заповідь Твою — заповідь: Любови!..

Веѕа.

Христос воскрес!

Пірнуло сонце в хвилі океану —
Юдейський край покрила ніч —
Скотились сутіні у яр Йордану
З гірських хребтів — стрімких узбіч.

Над обрієм мигтять сріблисті зорі —
Сіяють тереми небес —
Перлинами жахтить безкрає море —
На склонах гір іскриться блеск.

Каскадами спада вода Кедрону,
Біжить-стриба в понуру даль —
Прилине часом вітер знад Ливану —
Завиє в безвістях шакаль.

Заснув Єрусалим — дрімають гори.
Таємна ніч розлила чар:
Проснувсь Сіон під звуки увертюри,
Що ллється із небесних сфер.

Над обрієм мигтять сріблисті зорі —
Сіяють тереми небес —
Незримий хор дзвенить в космічнім морі:
„Христос воскрес! Христос воскрес!“

28. III. 1932 р

Б. І. Антонич.

Надія.

Коли довкола ніч є чорна,
життя важке, неначе жорна,
а серце з болю мліє,
приходиш ти,
надіє.

Приносиш ясний усміх долі,
хвороба гоїться поволі,

обнова в серці спіє.
О, нам світи,
надіє.

Коли розпечені в нас чола,
душа отруєна та квола,
твій свіжий холод віє.
До нас лети,
надіє.

Іде на манівці дорога,
не бачим сонця зза порога,
зневіра в серці тліє,
приходиш ти,
надіє,
дочко Бога!

Ярема Баркас.

* *
*

І сниться село тобі пяне,
Рясні, розливисті садки —
„Скажіте, чому я не з вами,
Чом терням шляхи поросли?“

Я знаю: як сонце за обрій,
Тоді в мене туга вогнем —
Ланами самотний хтось, добрий
Зажурене серце несе.

Я бачу, я чую ваш голос:
„Прийди та нам руку подай!“
Німіє в імлі сірій поле,
І плаче тривожна душа.

3. Складайте на пресовий фонд!
4. Популяризуйте наш журнал!

Др. Г. Костельник.

Іскри.

Зима.

Скільки разів побачу воробців, що надуті сидять без голосу, мов кругленькі бульби, пригадується мені зима, яку я першу запамятав. Одна, чи дві, чи три, чи ще більше, цього вже не розріжню, скільки було тих зим, а вони в моїй душі злилися в одну — в першу, яку я запамятав.

І виступають у моїй свідомості образи та почування з тих моїх дитинячих років, коли я ще не мав ніякої своєї історії, коли в мені відзивалася чиста, молода людська природа, а не наука, не історія, не світ. Святі образи й почування, такі багаті змістом і блеском — життям!

Землю припорошив сніжок, а на „торині", на валі з соломи сидять надуті воробці без голосу, мов кругленькі бульби.

„Торина" на нашому гумні.

В „торині" вівці.

Прибіг до мене старший брат:

„Маємо ягнята!"

Серце в мені забреніло з радости, як пчілка, коли з улия вилітає в квітистий світ.

Ми з братом уже при „торині". Надуті воробці пурхнули з-перед нас і сіли собі недалечко.

— Ади, ади, ягнятка! Двоє ягняток!

Які біленькі, кучеряві!

— Ади, ади, як це вертить хвостиком!

Найбільше наше бажання, найдорожче і найсолодше, було: взяти ягнятка на руки, погласкати їх, притулити до себе. Та ми боялися, що сказав би на це батько. І тільки приглядалися ягняткам.

А ягнятка, новородки, ще хиталися на своїх грубеньких, довженьких ніжках — щойно призвичаювалися ходити. Мати — вівця від часу до часу відзивалася до них лагідним меканням. Нам здавалося, що вони — такі милі, такі ніжні — рухаються у нашому серці...

Надуті воробці без голосу, мов кругленькі бульби, сиділи на „торині".

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ні, аналіза, рефлєксія людського розуму, ніколи не вичерпає життя. Вона тільки трупа може розложити на часті, провірити.

А повне, правдиве життя можемо тільки приймити і приймати.

Шлях великих.

(Дітям в альбом)

Мій сину! Коли хочеш осягнути щось великого, то памятай, що ніщо велике задурно і легко не приходить (хіба на льотерії, та в тому нема людської заслуги, як і в тому, що хтось родився багатим).

Хто шукає своєї вигоди і звичайні життєві приємності ставить собі за ціль життя, цей, як Христос каже, „вже має свою заплату".

А хто хоче осягнути щось великого, чи в науці, чи в штуці, чи в службі свому народові, чи в службі Богу, цей мусить посвятитися для свого ідеалу і спалюватися для нього, як свічка на вівтарі. Він повинен находити приємність у терпінні, в пригадах і стражданнях, які зближують його до його ідеалу, і повинен більше цінити свій ідеал, ніж своє життя.

Своїм ідеалэм повинен він так просякнути, щоби ним жити день і ніч, з року в рік, заєдно про нього думати і відчувати під його диктатом. Адже шукаючі перел не находять їх щодня, довго мусять трудитися і чекати, заки найдуть найкращу. Твій ідеал з твоєї свідомости, з твого „я" повинен зійти в незбагнуті глибини твоєї півсвідомої і несвідомої „природи", щоби й вона стала працювати для здійснення твого ідеалу. Справді великого діла може доконати тільки природа, де наше „я" працює спільно з Богом, бо природа це божа ляболаторія.

Ось це „шлях великих". Треба душу свою положити за здійснення свого ідеалу, як це Христос навчав і сам на собі показав. І Христос не був би такий великий і правдивий, якби шлях його життя не був такий великий і правдивий.

Одначе памятай, що не надурно дав тобі Бог розум. Контрасти чигатимуть на тебе й тут. Не бери на себе більше тягару, ніж мусиш; не роби себе відлюдком без потреби.

Та й в тому мірилом є „дух часу".

А наш „дух часу" такий, що не любить штучної дивовижі в життті, бо любить природу.

З творчости молодих.

С. С-н.

Буває сестро...

Буває, сетро, що в тихих сумерках, мережаних тугою, глибокі твої очі дивляться на мене й ллють у душу теплі спомини.

Буває, що в болі часто образ твій змиває отруту, розляту по цілому нугрі.

І не знати, чому наша молодість тоді видається як казка, слухана в дитинстві.

І не знати, чому, як через душу пересуваються соняшні дні з нашої минувшини, якась злобна рука завсіди роздирає серпанок ілюзії й руйнує красу.

Не знати, чому?..

Лист.

Ось сніг паде чистий на землю й шовковим килимом вкриває земські неправди.

Хай він завіє і твої чорні пізнання.

Хай твоя душа буде біла й чиста, як ці платки небесного піря.

Хай хрестна дорога життя буде блискуча, як осяяна санна в українську ніч.

Хай очі твої віддають радість, як місяць сріблисте проміння, а чорні пляни ховай для себе, як і місяць.

Замкни біль у собі й не лякайся скиглііння чайки.

Ось сніг паде чистий, чистенький!

Наталя Королева.

Молитовник.

... „Misericordiam volo et non sacrificium".

Обом Торелі — матері й синові — щастило у всьому. І не дивина, коли в їхній хаті був такий молитовник! З самого Риму, з прощі святої принесла його стара Асунта. Сам Папа власноручно благословив його, благословлячи ж, ще й пообіцяв:

— „Молитисьму, — сказав, — за тебе і всіх твоїх".

— Те всім, до кого з прочан промовити зволить, обіцює Найсвятіший Отець, Тіа Асунто. Всім! — збивав Асунтині гордощі дом-Дженаро, парох. Пересвідчився бо падре, що старших людей на пиху, як рибу на гачок, хапає лукавий.

Та ж Асунта знала, що знала:

— „Коли їй у вічі Папа обіцяв, що молитиметься за неї,— то й молитиметься і за неї — Асунту, й за її синочка-одиначка Панталеоне. Як же інакше?

І — видко, — що з тих „особистих“ папських молитов і все добро, що може собі людина бажати, сходило на Асунту. Сина доброго, найліпшого рибалку в селі, побожного, працьовитого, до всього рвучкого й до матері уважного дав їй Господь. Ніколи не повертав з ловів Панталеоне з порожнім човном. То ж і на свічку до храму Божого, й на новий фуляр завжди мала Асунта свіжий гріш. І хату, що розпочав був ставити ще покійний чоловік, з сином добудувала. Мала її таку, майже, як дім парохів: чепурну, чисту й завжди в порядку. А як Асунта хоч і дужа всім тілом, припадати в осени на ногу почала, — поштивий син подбав і про служницю — не служницю, а все ж таки — помішницю. Була це сирітка Лючета, що з хати до хати тинялась, поміж чужих людей никаючи: там тиждень, там місяць, але ніде сталого житла не мала.

Візьмемо малу до хати на стало, — сказав Панталеоне. — Не обїсть, а часом вам, мамо, таки й до помочі стане!

І добре зробив, бо ж і старій на душі веселіше, та й малій „у бабусі“, як у Бога за пазухою. Виспівує мале дівчатко та дзвонить сміхом і в хаті, й поза хатою, аж заздрощі беруться декого.

Та не кого ж, як Памфіло.

Був рибалка, ак і Панталеоне, звинний, як вітер, здоровий, як море. Та все ні до чого, коли нема в людини долі. На простір вийде, самий дрібязок принесе; пощастить на влови — так не продасть і половини. Був сирота й не міг дати собі ради. Хата старіється, а часу та й грошей не вистарчає, щоб до ладу привести. Оливи в садку — немов чорти з них мотузи крутили самий вузол та дуплина, й — звісно — нічого не родять. Та, що вже там! Неначе таки хтось того ставного парубка наврочив, бо ж до всього ще й закохався Памфіло до найгарнішої дівчини з цілої околиці.

Рожева, як зоря, крутобока, мов новий баркас, вилискувалась Кармела. Засміється — немов сонце на хвилях заграє, а поглядом й хворого з ліжка зведе. Та ж останнім часом мало коли до Памфіло Кармела сміялась. Хіба що зачепить ущіпливим жартом. Але ж на Панталеоне, як і всі дівчата, оком накидала. Та Памфіло не з тих, щоб від дощу під стріху ховатись.

— Ой, не моргай ти, дівко, на інших! Будеш таки мені жінкою, Кармело!

— А, звісно! — на те йому красуня. — Он бачиш Божого янгола-хоронителя на скелі? — показала на святу статую, що від лиха захищала рибальське село.

— То що?

— Ото ж, тоді піде з тобою до шлюбу Кармела, як той Янгол камяний до моря крилами обернеться! — А сама мало на

локшину смушки, що клепала, не посікла. Січе, січе, а на очах — сльози, уста міцно затиснені, аж зуби скреготчуть.

І бачить Памфіло, що й тепер не проти нього Кармела. Тільки глузує нечистий над ним і його долею. І присягнув на всіх Святих юнак, що таки долю до себе приверне.

З того дня мав лише одну думку: святий талісман — молитовник Асунтин мусить бути його, бодай хоч на якийсь час. Як хмарка, що з неї повстає сироко[1]), виплила з Памфілового серця та легенька думка. А за хвилю вже, як сироко, робила в його душі хуртовину. Не бачить і світу білого Замість з хлопцями в море йти, сидить і сидить біля янгола, на простір дивиться, сам в собі все ті самі думки переполіскує. А що був парубок чесний і побожний, то не звик ходити манівцями, добувати чогось хитрощами та крутійством, й спробував на чисто:

— Продай, брате Панталеоне! Тіа Асунта знову бо на прощу піде й новий, ще може ліпший принесе!...

— Панталеоне подивився зневажливо, як на дурня й сплюнув:

— Запитай у дом-Дженаро, як тих людей звуть, що вони за гроші святощі купують? А тоді прийдеш мені сказати, як маю тебе кликати.

А Памфіло лагідно:

— Ну, то найми! На місяць, або хоч на тиждень. За місяць буду тобі півроку в наймитах служити без платні...

Панталеоне опік його призирливим поглядом і відійшов мовчки.

Та ж це не помогло. Мов краб у босу ногу, впялася в Памфілове серце та думка. Її одну вважав за спасенну. А що вже вирішив бодай і гріх поповнити та хоч на час молитовник привласнити, на сповіді бувши, наперед признався, що, мовляв, украв він чужу, дорогу книгу, яку — однак — обіцяє повернути. Та не надовго полегшало на серці й по сповіді. Бо ж в неділю — саме в Пальмову — все село бачило, як при виході з костелу Пянталеоне подав свяченої води Кармелі. Вона ж, ту воду приняла й, хрестючись, до Панталеоне всміхнулася.

Увечорі приловив Памфіло Кармелу на скелях біля янгола:

— Побережи своє життя, Ragazzo. Чи гадаєш, що Памфіло з тих, що жартують? — Ragazzo кози пасе на скелях. Мене ж, хлопче, коли забув, Кармелею хрещено.

— Знаю! Але бережись, Кармело! — вхопив був дівчину за руку. Та крутнула руку, вперлась в боки й глянула Памфілові аж у саме серце:

— Ні тебе, ні жадного іншого не злякаюсь. Чи жартуватимеш ти — мені байдуже, я ж сміятимусь, до кого схочу. І за кого схочу, за того й піду. Досить вже мене через тебе осмішувано...

І нестримним потоком полилися нарікання, що життя вже їй нема від часу, коли хлопці за цвинтарем в комашиннику жа-

---

[1]) Сироко (sirocco), рід льокального вітру. *Ред.*

бячий кістяк відкопали. Всі сусідки та й інші баби тепер їй Кармелі тією жабою допікають, ніби вона жабячими вилицями — подумаєш! — Памфіла чарувала...

— Ліпше най мене хвилі об скелі розібють, як через тебе й далі той глум маю зносити...

Й не встиг парубок рота розтулити, як пурхнула Кармела за відламки скелі, затуливши лице попередницею. Та ж видко, не плакала довго. В понеділок побачив Памфіло її з Панталеоне: привселюдно на майдані розмовляла. Побачити побачив, але й пари з уст не пустив. Обминув, неначе незнайомих. У вівторок — знов — до Асунти в хату бігала, ніби то глиці їй потрібно було позичити. І, як меч Мадонни Дольорози, прошила та глиця серце Памфілові: дійсно, справа повертала на зле! В святий четвер ходив сумний, за те ж у Велику Пятницю не один з односельців покрутив головою, углядівши Памфіло: навіть зранку в церкві не був, а сидів у траторії вдовиці Сільвії. Не пив, — лише думав. Думав аж до півдня. А як замість дзвонів деркачки задерчали, замовив вина. І тоді вже пив шклянку за шклянкою, аж до вечора.

Та не брало його вино й не робив бешкету. Однак як смеркло, попрохала його шинкарка:

— Хлопче! Може б ти вже йшов собі звідси! Коли сам храм Божий минаєш, то най вже хоч я — грішниця до гробу Святого навідаюсь...

Памфіло торохнув кулаком по столу: закляв, як поганин, й твердою, хоч і обважілою ходою вийшов з траторії. Вітер опалив його вже запалене хмелем чоло й затуманив думку. Здалось йому темніше, як було, а та темрява проковтнула його, мов хробака риба. Навмання подався до Янгола.

Кожному відомо: коли звичайний грішник повіситься, враз сухий вітер зривається. Що ж казати про святу Велику Пятницю?! То ж на Юду задимало з моря таке, що й сам Вельзевул не второпав би, що власне починається: сироко, чи трамонтана?! Жбуряло світом, зривало хвилі, кидало піском у шиби, випалювало очі й валило з ніг. А небо прищурилось над морем, готове вилити в нього всю свою чорність.

Село мов вимерло: чорні вулиці з щільно позатулюваними вікнами були цілком порожні. Лише, хитаючись під вихорем і хмелем, пригнувши до землі наближався Памфіло до хати Торелів. Стукав у вікна, й у двері. Відходив, і повертався знову, й знову клепав. Надаремно: було тихо, як у могилі. З розпуки труснув головою й притис плечем двері аж рука сховзнула на клямку й вони легко відхилились: двері були незамкнені.

Тепер тільки Памфіло згадав, що Панталеоне нема в селі. Ще зучора звечора подавсь він, як звичайно, на гору біля Пієтре, поклонитися гробу Сан-Панталеоне, свого святого патрона. Ходив на цю прощу щороку, й здебільшого — вкупі з Памфіло. Як би не вітер, то вже був би вдома. А так, то мабуть прийде аж завтра. Тим ліпше, що вдома — самі баби...

Потомлені жінки полягали, щойно почалась хуртовина. Ніхто з них не чув, як Памфіло відчинив з сіней двері до пекарки й розсвітив сірничок. Лючета спала в глибокому, подібному на труну, ліжку з великою хусткою на голові. Тоді відчинив двері до ліжниці. Стара лежала, мов мертва: руки на грудях, обличчя спокійне, трохи зеленаве від зеленої лямпади, що куняє перед статуеткою Мадонни. Мягкий промінчик гладить стареньку по зморщках та щирим сріблом покриває сиве волосся, що блищить, мов авреоля.

Памфіло задивився. Прислухався як, мов на кораблі, вила буря, й погляд його впав на блискучий ріжок кованих палятурок святого молитовника, що виглядав з-під великої подущки. Затремтів, як в пропасниці. Простяг руку й відсмикнув назад. Тяжко зідхнув й рішучим рухом висмикнув книжку з-під подушки. Ту ж мить вже був біля дверей. Та стара, що не чула його дужого стукання у вікна й двері, зненацька зірвалась тепер з ліжка неначе чекала на цей мент і враз счинила галас. Кинулась на злодія, настигла його в сінях і вхопилась за молитовник.

Волосся встало у Памфіло на голові. Крик старої оглушував його, а її збожеволілі, несамовиті очі сліпили в пітьмі. Страчений!... Не втекти!... Ганьба на-віки!... Але ж чудодійний молитовник уже в його руці!... То ж щастя з ним — і він переможе в боротьбі... З ким? З старою бабусею бореться він — от такий силак?! Але ж і вона вчепилася в нього, як дика кітка... О!... Як? Як же це можливо: вона таки видерла в нього з рук свій скарб?...

Памфіло одурів. Осліп і оглух. Розмахнувся й без свідомости своєї сили вдарив Асунту під груди. Лише гикнула й впала навзнак, розкинувши хрестом руки. Книжка розгорнулась й, мов метелик на розтягнених крилах, спустилась старій на груди. Памфіло вхопив талісман, обернувся до дверей і остовпів. На виходних дверях, перегородивши дорогу, стояла Лючета. Боса, в довгій сорочці, сама біла, як і сорочка, вона була, як видина Янгола. Памфіло переступив через трупа й порачкував знову в пекарку. Ноги йому вгинались, за горлянку душили спазми, зуби цокотіли, як в пропасниці. Божевільними очима дивився на розтулені білі губи дівчини, котра не могла видати з себе звука, й вчув, як перед сінешними дверима хтось обтрушує ноги.

Панталеоне!...

Ця думка немов шпигнула його ножем у серце. Метнувся в ліжницю, шпурнув собою у вікно, зірвав віконницю й пірнув у чорний вихор ночі.

Та чорна ніч не закрила його від Панталеонової ще чорнішої помсти, що гнала злодія до моря. Ховався в скелях. Потім чіплявся за відламки, звисаючи над скаженим морем й надаремно шукаючи опори ногам. Тремтів від фізичного й духового напруження, але твердо вірив: поки святий талісман з ним, жадного лиха статись не може. Притискав книжку до грудей і тримався скелі, як ящірка. Та не зір і не погляд гострих очей, призвичаєних до хуртовин, а палаюча помста керувала Панталеоновою

рукою, коли він, сам не тямлючи, на що, як кинувся бувгонити за злодієм, вхопив у сінях довгий мотуз. Тепер, мов лясо, він шпурнув його під скелю, де висів Памфіло.

— Чи ж можливо?... Кінець?! — затріпотів усім тілом зловлений і заплющив очі. А мотуз гадюкою тиснув йому рамена, руки й зривав із скелі. Але ж Памфіло чув молитовник на собі: метальова застібка міцно вдавилася в тіло на грудях. — Як же це?... Кінець? Ще до кінця далеко!...

Та думки розбігались перед прокльонами, що все ближче й ближче зривались зі скелі й, мов каміння, падали на голову Памфіло, котрий очайдушно чіплявся за кожний виступ, за кожну заглибину й висмикувався з мотуза. Але ж обкручений об камяну статую Янгола напнутий, мов струна, мотуз усе коротчав. Ось вже відчуває на собі Памфіло погляд палаючих Панталеонових очей, ось вже чує дотик до свого плеча залізних його пальців. Ще вчув — і це було останнє його свідоме почуття, — як чудодійна книжка сховзнулася йому по грудях. Притримав був на хвильку ліктем, але тільки на хвильку: молитовник полетів додолу, в море...

Над Памфіло покотилась темна хвиля й поглинула з-перед нього весь світ. Він зомлів...

Коли ж прийшов до тями, не міг збагнути, що саме незносимо тисне йому руки. Напружив всією силою зтерпле тіло, як риба, вхоплена рукою, але ж лишився нерухомий.

— Смикай, смикай! Поки засмикає тебе смерть, як повішеного пса, — зачув голос Панталеоне. — Най чорти розвяжуть тебе на останньому суді, злодію!

Панталеоне плюнув на увязаного й що-сили штовхнув ногою старий човен без стерна й без банок. Памфіло вчув, що під човном вже бурлить вода, що жадібно хапає його й відносить від берега.

— Бодай же й сам ти згинув без каяття! — гукнув високим, жіночим зойком, але ж не мав злорадости в свойому прокльоні, бо ж знав, що сичання шалених хвиль захлеснуло його гістеричний покрик.

— — —

Тисячу смертей перетерпів Памфіло.

Сироко, як диявол, що вирвався з пекла, мішав небо, море й землю в прадавній хаос. І все далі в той хаос гнали човен Панталеонові прокльони. В божевілля шаліючих хвиль ніс його осатанілий вітер, але човен не гинув. Лиш, коли жовте, як обличчя мерця, сонце нарешті виринуло з-за хвиль,— у човні смерти воно побачило безвільну, безтямну людську ганчірку. Та ж вихор вже вичерпав усю свою злість. Ще раз широким подихом прогнався морем, немов тепер за останнім разом хотів виплеснути його все до дна на беріг, закрутив мотузом хвилі, що піднесли до неба свої білі руки, й зник пірнувши в безодню.

Розколисані води важко спускали збезсилілі груди. Море ще зідхало, хлипало й нарешті цілком зморене, зтерпло. Тиша

небуття молошно-білим саваном неба затягла всі простори. Човен смерти стояв нерухомо на мертвій поверхні змученої води.

Тиша й спокій розбурхали пів-живого Памфіло. З намагою підвів набряклі на розпухлому від ударів обличчі повіки. Глянув без думки і нічого не пізнав. Голова тяжіла, мов камяна брила, тіло було чуже й не можна було ні поворушити, ні посунути його в якийсь бік.

— Може він вмер? А це може „той світ“? — несміливо озвалась перша думка.

Тепер відчув, що нутрощі горіли від спраги. Пекли розтріскані солоні губи. Язик в роті виростав, як сувій сухого й шорсткого сукна.

— Ні, ще живий. Смерть лиш прийде ще...

Як страшно чекати на неї в нерухомій тиші глибокого спокою!.. Але треба ще почекати!..

Стихли в душі прокльони, зненависть, заздрість і бажання. Було лише без краю жаль за скарбами життя, що так марно стратив.

— Ох, дурню!.. Чи знаєш ти, що ти мав життя!.. Жит-тя!.., А хотів чогось ще... Убогий дурню...

Виплила сльоза й потекла повільна, тепла, така непривична як дотик дбайливої руки.

— Убогий дурню!..

Тиша уважно й співчутливо мовчала. Слухала, як сповідник.

— Боже, Боже!.. І от, він умер без сповіди, в святі дні... Як скотина... Як же можна — без сповіди... коли він поповнив такі страшні злочини?.. Спровадив зо світу неповинну бабусю... Довів до вбивства товариша Панталеоне... Кармелу...

Мигнуло на мить в уяві: зі скелі, де Янгол камяний, кидається вона в море... Гріх смертельний бере на душу... Як же вмерти йому без сповіди?..

Молитовник посвятний украв, пограбував і... в морі втопив...

От чому смерть погорджує ним! От чому не взяло його ані сироко!.. Боже, Боже!.. Не хоче море прийняти його, проклятого...

Дрібні, рясні сльози падають в човен. Чи ж це вони дзвонять так?.. Як дзвони на Angelus?.. А може це, нарешті, дзвонить по ньому той „дзвін смертельний“, що, коли тоне корабель, зявляється над хвилями, й дзвонить, розгойданий невидимою рукою, плаче по тих, що позбавлені відпочинку на освяченій тисячами храмів землі?.. Але, як же вмерти без сповіди й навіть без хреста?..

З надлюдським зусиллям почав виборсувати зтерплу руку. Не на те, щоб ратували життя, ні, хоч душу знаком хреста від смерти вічної захистити! Ось трохи вже починає соватись правиця. Уперто смикав нею, мов рухав пилкою по товстелезному стовбурі. І таки перетертий облавком мотуз пустив!

Мертвими пальцями Памфіло помацав себе по грудях. Шукав під пошматованою на локшину сорочкою хрестика з відпустами на годину смерти. Нарешті відчув у пучках медаль і присунув його до уст.

— Дяка Тобі, Господеві!..

Але, цілуючи хрестик, відчув під губами вогкий папірець. Трохи підвів голову й підніс до очей клаптик: пожовклий ріжок сторінки з книжки. А на ньому ледве можна розібрати одно лише латинське слово:

... misericordia...

Приспане серце застукотіло швидко-швидко, збуджене надією.

— Боже!.. Та це ж — з чудодійного молитовника!..

Що з того, що книжка впала в море?! Ось же тут, в нього, на серці частинка з тієї книги посвятної. Та ж в цім же клаптичку така сама сила... вся... вся його свята сила!

Misericordia...

Прикипів устами до святого слова.

Що йому тепер — море, безодня і смерть?! Милосердя Боже з ним!..

— Господи! — залилася молитвою душа. Тим, кого я штовхнув на шлях пекельний, пробач! Не мені, то хоч їм — невинуватим!... Пробач! — і пірнув у молитву.

Солодка тінь прохолоди покрила його, а шепотіння тисяч побожних уст повторило довкола нього:

— Misericordia...

Що за шепіт? Чиї голоси?..

Памфіло знову підвів голову, тепер — вже трохи вільніше. Розплющив очі — й ту ж мить заплющився. Сліпуча засіва світла, каскади проміння, хмари сяючого мерехтіння заливали все перед ним. Але це неймовірне світло не пекло, не викликало болю. Було тільки незрозуміле: як можуть людські очі витримати таке неземське сяйво?!

Розплющився знову й розпізнав спочатку величезні разки перел. Сплетені в цілі ґірлядни, висіли перлини повними гронами. Висіли між прозорими, як вода, колюмнами, спускалися з блакитних, як небо, склепінь. А між тими колюмнами з аквамарини, під сафіровою банею велитенського храму переливчасто ніжною піною обгорнено широкий вівтар з великим—великим з прозорого злота хрестом. Від хреста — проміння, як від сонця. Й відбивається воно в тих безчисленних перлах, ломаючих в собі соняшні проміні, у вогких, немов теплих, що безконечними разками оплели всі стіни храму, вкрили всі сходинки вівтарні, огорнули всі свічі храмові, сяючі блідими зорями в тім святі найяснішого ясу. Але ж, як ці перли нагадують сльози!.. Живі, тремтячі, теплі сльози молитов і каяття!..

Велитенський храм вщерть повен людей. Скрізь, куди сягає зір, як водяні рослини на дні морської затоки, легенько коливаються людські постаті. І кого тільки тут нема? Натовпи моря-

ків, ще мабуть більші — рибалок, вояки, жінки, ченці і люди, одягнені, як одягаються тепер, і в таких одягах, як бачив Памфіло на образках в книжках. Тісно, щільно присунулись один до одного, злились в одну масу й гермелінові порфіри, й нагі тіла, й стародавні золочені лати, й чорні фраки, й білі хитони, й брунатні аксаміти. Всі шкляним поглядом, повним благання і вдячности, впялися в ясний вівтар, перед яким — безліч прозорих постатей священства, епископів, і навіть — Найсвятіший Папа. Ось, всі вони, осяяні, радісні обертаються до храму й їхні лагідні голоси, немов з одних грудей, краще за музику ніжних орґанів лунають в безкраїм просторі моря:

Surrexit Domino de Sepulchro...

— Сьогодні Великдень... Христос воскрес із мертвих! — танцює в екстазі душа Памфілова.

Та ж могутній натовп одним акордом підхоплює слова духовенства. Широкий, па повну просторінь моря розпливається радісний, переможний спів, аж блисками золотих хвильок тремтить увесь прозорий підводний храм, а поза ним — усе довкола море.

Співає й Памфіло, й оглядається: чи багато за ним ще лунає голосів?. Ой-ой!.. Скільки ж їх! Довкола — повнісенько суден. І сучасні броневі кораблі, й стародавні з кругло-вигнутими корпусами, й знані лише з образків, триреми з гребцями. А вже вітрильникам, тим гостроносим, з безліччю чистих вітрил, мов піря на білих лебедях, — не можна побачити й кінця — краю не має... Скільки ж їх припливло сюди, до цього осяяного храму потонулих!.. І на всіх суднах — натовпи людей, очі й серця яких простяглись до вівтаря. В багатьох у блідих руках — молитовники.

Боже! Та ж і він — Памфіло має бодай маленький шматок святого молитовника!..

— Боже!.. Misericordia!., misericordio..! — нестримним криком — благанням покриває всі згуки могутній Памфілів голос.

А йому у відповідь й над поверхнею вод, і з глибин морських, і з усіх сторін лунає переможно — радісне: Surrexit...

— — — — — — — — — — — — — — — —

— Ох-ох-ох!.. Такого сумного Великодня й найстарші в селі не памятали, — Сперлась на руку, згадуючи, ветха Асунта. Захитала сивою, як піна морська, головою й, подумавши, продовжувала:

— Що вже й казати?! Сам дом-Дженаро, хоч як умів був людей підбадьорювати, а й той блукав, мов тінь чорна. З суму, з розпуки. — „Христос,“ — казав був пан — отець,— „у пекло до грішників зійшов, а до нас неначе само пекло в цю святу ніч піднеслося!“.

Бо ж, слухайте но! У велику суботу, вже пізно було, мало не перед самою резурекцією сам на себе скаргу владі приніс мій єдиний Панталеоне!.. Сам!..

Ох-ох-ох! Люду хрещений! Одна лише матер Doloroso знає, що тієї ночі Асунта Торелі перетерпіла!

Стара розкинула руки хрестом й піднесла до неба очі, відкинувши назад достойну, сувору, як в бюсті стародавньої Лівії, голову!

— От так моє горе тоді мене, мов на хресті, розпяло. Я тому тільки й жива лишилася, що були дні святі й всі страждання мої Господеві милосерному офірувала.

Замовкла з хвилюванням від подій, що вже так давно минули, але в її згадках були живі та ясні, немов учора відбувались.

— Сидів орел мій зачинений, як Бараба! Мій Панталеоне... В такі дні! Бо ж сам признався (ніхто б і не знав про це!), що вбив Памфіла. — Убив, каже, в море кинув на поталу хуртовині, щоб той злочинець не мав і похорону християнського, не то що сповіди та каяття"! Так і наговорив сам на себе властям.

Ну, а ще того ж таки вечора вже все село зпало: вкрадено в Асунти святий, посвятний молитовник, саму ж стару бабу — мене б то — майже на смерть потовчено. Хто зробив? Напевне нема як сказати. Бо ж єдиний свідок злочину було мале дівча — наша Лючета. А вона: — „Диявол то був!"—запевнювала та, як на сповіди, присягалась: — „Диявол! З обличчя чорний, як сажотрус, очі — мов жарина, а вином смердить, як стара бочка. На Памфіла ж — ні-ні!... Ні трохи не подібний".

Ї допитують: — „А може ж таки то був Памфіло? Згадай! Поміркуй!" — натискав на неї берсалієр. Довелося таки згрішити: у святі дні по нього посилали аж до містечка. Вона ж своє, тільки плечима пронизує: — „Де ж таки Памфіло, коли ж стрибав аж під стелю! Та ж Памфіло не має ані хвоста, ані копит! В цього ж — кигті на синіх руках, а зуби, як у пса, вишкірені, здоровенькі, от такі!"

Та воно й всі в селі так само гадали: спокуса на наше тихе село, диявольські, мовляв, штучки! А на такі речі— хоч ти й десятьох берсалієрів поклич, — що вони зарадити можуть?! А як же би й справді не спокуса — коли наш Янгол-Хоронитель, що зі скелі наше море благословляв, раптом до моря плечима обернувся, а на село підвів свою святу руку?! Ще й похилився трохи наперед, неначе тобі до лету зривається!

Ой, Господи, Мати Пречиста! Що тоді люди налякалися що наполохались! Кожному бо ясно, що наробили ми такої гидоти, що вже й опіка Божа нас відцуралась!... Бо ж щороку приходять сироко й трамонтана, але ж за десятки літ ніколи жадна й не поворухнула мармуровим янголом! А тут тобі й маєш! Звісно, люди й денно й нощно перед святою статуєю навколішки падали, землю на знак покори цілували. І тільки одна Кармела, немов сама не своя, від статуї святої й на мить не відходила, а все ж не на янгола, а на море дивилась. Дві з половиною добі чекала. І хоч ти їй що, а вона своєї: — Ой, вернеться Памфіло, вернеться! — усім говорила. — Кажу вам: якщо й мертвий, то воскресне. Милосердя Боже більше за гріхи його страшні. Вірю в це. Знаю! — а сама до Янгола мармурового, як до рідної неньки тулиться.

Вероніка-бабуся, що ліпше за лікарів людей лікувала й хвороби першим поглядом, мов приятелів, пізнавала, як тільки глянула на Кармелу, — стару бо на скелю під руки привели, — так тільки коло чола пальцем покрутила:

— Не жалійте її, не жалійте! — Свята Мадонна вже її пожаліла, й позбавила сердешну розуму, щоби не розуміла вона печали своєї. — Перехрестила здалеку Кармелу, та й знов до хати почовгала.

Ото ж таке було тоді свято. Та ж хлопці, звісно: шибеники! Їм що? На Великдень бо щороку молодь на човнах перегони впоряджує. А тоді ж море, як сон, тихе було. От, і подались підлітки аж ген-ген...

А тим часом старші обрадились та й до пан-отця, щоб впорядити процесію, щоб миром-громадою на березі, біля Святого Янгола помолитись, з кадилами, з свічками, з Святими Дарами. І добре надумали. Вже як з церкви виходили, щойно хоругви на сонці квітами порозквітали, а дзвіночки росою сріблястою душі окропили, — впала людям з серця туга, як та брила камяна з Гробу Господнього.

— Ave Maris Stello!—почала стара Вероніка, що її поперед усіх вели, було ж бо їй тоді вже 102 роки! — а весь люд, як одні груди, так і підхопив, як із землі звів: Dei Mater alma...

Дарма, що ніколи ніхто й не чував, щоб цього співу в процесії співано. А от же ж і це було добре, бо таки Свята Мадонна й заступилася за наше село. Ще й досі мене жаль пече, що не була я там і на власні очі того чуда не бачила. Але ніби трохи бачила, бо ж таки Лючета мене з ліжка підвела й на поріг вивела, то й я співи побожні чула. А потім стільки разів про все розповідалося, що наче б то я все на власні очі сама бачила.

Так сиджу, ото ж, я під хатою на стільчику, ледве дух відводжу, коли це — гульк! — аж біжать до нас люди. А попереду всіх Антоніо Довгоносий, і ще здалеку гукає що-сили:

— Тіа Асунто! Тіа Асунто!.. Не бійтеся нічого: все буде добре!..

Добіг та просто мені в руки й пхає мій чудодійний молитовник.

Мені й мова віднялася, й запитати не можу: де, як знайшовся? Але ж Антоніо, закристіянів син, що найліпший зір на всю околицю має й перший бачить човна на обрію, кажуть, як пороцесія на скелю виходила, мало не сторчголів під скелю кинувся й між тернами знайшов мій бідний молитовник! Майже цілий був, тільки одна сторінка пошматована й без ріжка, от того, що на грудях Памфіло знайшовся. Ну, та — звичайно — оправу побито... Як до мого Панталеоне-голубчика, так до всякої тієї книги всім серцем я припала. Та ж закристіян, що в купі з іншими прибіг, відобрав у мене молитовник й спочатку святою водою покропив, бо ж ніхто не знає, чим людей лукавий до спокуси привести може. Та, то — сількись! Як потримала я книгу святу в руках — і знову в мені повна віра ожила: певна стала

я, що в такі дні Господь Святий не попустить добрим людям злочинів пекольних накоїти. Повірила і я тоді вкупі з Кармелою, що таки Памфіло повернеться. А вже, як Памфіло живого море нам поверне, то й мого Панталеоне мені чистого віддадуть.

І що ж ви собі гадаєте?.. Ще процесія й до храму не дійшла, як прибули хлопята з моря. А на вітрилі принесли, щоправда — ледве живого, вщерть потовченого, майже голого, в синцях, опухлого, як опудало, бідолашного того Памфіло. Не взяла його і та страшна хуга, не забрало й море, а заклинився його човник межи дві скелі, що їх „Скелями Мертвих" зовуть, а відтіль вже й забрали його наші хлопчаки. Принесли, як Лазаря воскреслого просто до пан-отця, падре нашого. Та ж і поблагословити, як слід, не встиг ще сердегу дом-Дженаро, як немов девятою хвилею винесло Кармелу. Впала перед вітрилом, і плаче, і сміється, про сором дівочий забула: сказано бо—непричетна! Та ж ніхто їй того за зле не взяв, бо всі так зраділи!.. А Кармела голосить: — „Пробачте, люди християнські! У всьому одна я винна. Всю біду на село я, я — грішниця — накликала. І Янгола Божого на скелі повернутись примусила!"

Бо ж таки — й справді — Янгол повернувся! — „То —говорить — він знак дав, що ми з Памфіло поберемось"!

А Памфіло ледве одно око розплющив, а з нього такий жах, як з труни відчиненої йшов! — „Ні, — відказує, людоньки! Не Кармела невинна мене візьме, а ота вдова з дерев'яними ногами, що шибеницею зветься! Я — душогуб!"..,

Ну, та що вже там довго розводитить?!.. Тільки тоді він повірив, що мене не вбив, як його до мене на парусі принесли. Почала я його пестити — жалувати, аж тут і мого соколика пустили. Прибіг Панталеоне — живе чудо Боже вглядів, та й дарма, що хлопець він — із заліза кутий, — як не заголосить, неначе немовля в колисці! Аж любий жах охопив!.. І мене цілує, й до Памфіло припадає, а тоді вхопив молитовника та й поклав його ворогові на груди!.. Боженьку, Боженьку!..

Отсе ж перед місяцем я знову з Риму повернулася. І знову Найсвятіший Отець Папа благословив мені молитовник, новенький, й знову сказав:

— „Молитимусь і за тебе бабо, і за всіх твоїх односельців!"

Ходіть но, сестроньки, покажу вам ту святу книжечку!...

І не вірю в те, щоб правда і доброісходили від розпалених агітаторами хвилевих пристрастей випадкової аритметичної більшости, а навпаки вірю в досвід історії людства, який вчить, що всі громадські цінності були завжди сотворені уміючою панувати над своїми та чужими пристрастями, организованою та непохитною в своїх переконаннях меншістю (В. Липинський: „Религія і Церква в історії України", стр. 8—9.)

В. Липинський.

Релігія і державнотворче життя.

На днях Кооператива „Дружина“ у Львові (ул. Сикстуська 39а) видала дуже цінну й прецікаву книжку відомого великого ідеольога української державности і вченого-історика *В. Липинського:* „Релігія і Церква в історії України“ (134 стр. 16⁰). Книжка ця це збір статтей, що появилися за океаном в часописі „Америка“, а відтак вийшли друком в 1925 р. у Філядельфії, одначе на західньо-українських землях аж до тепер були загалові цілком невідомі й недоступні.

Наведена праця В. Липинського — це властиво одинока того роду книжка в усій нашій історичній і церковній літературі. В ній розсипані незвичайню цінні думки, а що найважніше вона написана з душі й переконання та з глибокою релігійністю і виїмковим патріотизмом,через що вельми скріплює наші релігійні і патріотичні почування. Зокрема книжка ця тепер дуже актуальна і на часі з огляду на те, що деякі люди хотіли би зробити нашу Церкву виключно знаряддям в своїх руках або йдучи більшовицьким шляхом зруйнувати її як таку, що уговкує і хоче гамувати їх звірячі пристрасті й інстинкти. Книжку цю безумовно з увагою повинен прочитати кожний інтелігентний українець, а зокрема священик. Рецензію о. Др. А. Іщака на американське видання тієї праці вмістили ми в червневім числі „Дзвонів“ за 1932 р. (спеціяльно посвяченім памяті Покійного В. Липинського), а тут для заінтересування нею українського громадянства передруковуємо короткий виїмок із неї (19—23. стр. другого видання). *Ред.*

Не входячи в саму суть релігії — в її науку й її правду — я визнаю, що в громадськім, політичнім життю релігія це добро, яке треба всіма силами берегти кожному, хто хоче організованість, єдність та силу своєї громади (своєї нації й держави) установити і збільшувати. Щодо самої суті релігії, то я вірю в Бога і хочу виконувати Його закони так, як мене навчила та церква і та, Богом обявлена, релігія, в якій я уродився. І не діло моє — людини з діда прадіда світської — реформувати догму і науку, сформуловану майже двотисячелітнім досвідом і зусиллям людей, що в організації церковній себе виключно службі Божій і справам релігії посвятили.

Але моя (римо-католицька), як і всяка інша християнська релігія, не забороняє мені робити моє світське, громадське, політичне діло — віддавати „кесареве — кесарю“. Вона тільки забороняє мені в цій моїй праці політичній порушувати обовязуючі всіх людей закони громадської моралі. Отже проти моєї праці політичної, проти моєї національної і державної праці української, духовні пастирі моєї релігії, тобто моя церква, могла би виступити тільки тоді, коли б я, власне тому, що я є українець, став морально гіршим ніж би я був, не будучи українцем. В противному разі ніяка церква християнська

ні мені, ні нам усім в нашій праці політичній не буде заважати, а навпаки, буде нам в ній допомагати. В чім же має виявлятись оця допомога?

Не єсть — я думаю завданням церкви — представниці вічного, духовного, Божого — робити за нас, наше теперішне, світське, кесареве діло. Це наше діло, людей світських, нашу державу своєю силою матеріяльною: своїм мечем і своїм плугом та промислом — будувати. ! коли б ми стали вимагати від священиків, щоб вони оце наше світське діло робили, щоб вони ряси мечами припоясали і за плуги і фабрики взялись, а ми, люди світські, будем тимчасом між собою і зі своїми священиками сваритись, котра релігія краща і котра нам швидше „Україну збудує" — то при такім способі організації нашої боротьби за націю і державу, ми ані держави не здобудем, ані нацією ніколи не станемо, і тільки ту церкву, яка би за оце не своє діло взялася, здеморалізуємо і скомпромітуємо. Тому двотисячелітнім досвідом умудрена, церква християнська добре робить тоді, коли не хоче за не своє світське, кесареве, діло братися. І нема чого — думається мені — нам, людям світським, нарікати наприклад на Папу римського за те, що він не хоче за нас виганяти з Західної України Річипосполиту польську, або мати за зле тому достойникові церкви православної, що на домагання одного з наших велико-українських отаманів „його визнати" — відповів: „Ти, голубе, перше у Києві сядь, та на обидві половинки, та посиди і покажи, який Ти з себе, а тоді я Тебе і визнаю і поблагословлю". Церква — це сила духовна; держава — це сила матеріяльна. Не може сила матеріяльна обійтись без сили духовної і не може держава обійтись без церкви, без релігії, без її вищого духовного благословення і моральної санкції для своїх виконаних завдань. Але не може сила духовна виконувати завдання сили матеріяльної, коли з установи духовної вона не хоче стати установою світською; коли свою службу вічному, Божому, вона не хоче перемінити на службу часовому, кесаревому, і коли цею службою світською вона не хоче погубити своєї авреолі духовности, свого однакового і обовязуючого всіх, понад-світського авторитету духовного, який єсть її суттю, оправданням її існування.

Релігія і церква потрібна нам людям світським, не тільки тоді, коли ми вже матеріяльною силою своєю собі державу завоюємо і націю свою зорганізуємо. Вона нам потрібна не менше і в самому процесі боротьби. Щоби перемогти, ми мусимо мати не тільки силу матеріяльну, але перш за все силу моральну. Крім ясної і виразної (як всякий для війни призначений плян військовий) власної нашої віри світської, ідеольогії політичної, нам необхідна загально людська віра в Бога, необхідна допомога і церкви і релігії.

Тільки ж не та релігія і церква нам в нашій світській боротьбі за Україну допоможе, яка буде найбільше „національна" та найбільше „українська" і яка во імя „націоналізму" буде ви-

знавати всіх наших „отаманів“ і толєрувати наші руїнницькі національні прикмети; — не та, яка в себе вбере найбільше елєменту земного, світського, політичного і якої пастирі захочуть зайняти (кажучи фіґурально) місце офіцерів ґенерального штабу і до наших плянів військових вмішати своє зовсім не військове релігійне діло — а та, яка найкраще навчить своїх вірних в їх світській боротьбі за українську державу виконувати вічні і загально людські закони творчої громадської моралі. Та церква і релігія, що, обмеживши розбещений егоїзм і анархізм наших провідників, навчить їх бути добрими провідниками, і обмеживши такий самий егоїзм тих, кому дають провід, навчить їх слухати своїх провідників та вічними бунтами не губити української справи. Та церква і релігія, що замість дрібного і користолюбного містицизму пасивних, безбожних, безідейних і боязких людей, дасть містицизм релігійний людей сміливих та активних — це значить: замість страху перед чортом (якого ми в образі „москаля, ляха, жида, пана, буржуя, соціяліста, більшовика“, чи якоїсь іншої „причини нашого лиха“ перед собою та іншими для оправдання нашої власної духовної нікчемности малюємо) дасть нам любов до Бога, до правди, до ідеї — і замість теперішних, затроєнах ядом зненависти і неспокою, безсилих конвульсій розуму і серця, дасть нам, на глибокій вірі і любові оперту, спокійну силу духа для твердого, непохитного і послідовного творення нашого українського діла. Та церква і релігія, що обмежить нашу взаємну злобу, а навчить нас з любовію класти життя своє „ за друзі своя“: що обмежить звичку до зрадництва, егоцентризму та отаманії і навчить нас чесности, посвяти, послуху і дисципліни, а тим самим навчить нас єдности й орґанізованости, без яких ніде й ніколи перемоги не буває; що дасть нам силу моральну переносити терпеливо та мужно все те горе і всі ті страждання, без яких ні одна війна і боротьба, а тим більше боротьба за одно з найтяжчих в світі діл: — за Державу Українську — обійтись не може. Та, врешті, церква і релігія, що нашу боротьбу за Україну виведе з її дотеперішньої безпросвітної еґоїстично-матеріялістичної темряви і дасть їй вищу, ідеалістичну, Законом Бога значену печать; що нашу дотеперішню гризню за викинуті на наш кольоніяльний смітничок недогризені кості перетворить в боротьбу за світове місце України, за ту нашу світову місію історичну, яку нам серед інших націй і держав, дав до виконання Великий Бог на Ним сотвореній землі...

Я вірю, що Україну можна сотворити тільки так, як повставали всі держави: шляхом завойовання чи одвойовання, при якому українська Держава, як всяка держава, може бути сотворена для „народу“, для більшости орґанізованим, розумним і витревалим хотінням та зусиллям меншости. (В. Липинський.)

Гулієльмо Ферреро.

Чи майбутність належить до комунізму, чи до капіталізму [1]).

(Один з парадоксів роздвоєння волі сучасного людства).

I.

— Світ затрачує свою суцільність! — Так! Це правда. — Однак всетаки на світі ще тримається лад! — Це також правда. І коли подумати, кілько то віддавна вже утривалених урядів перестало існувати впродовж останніх пятнадцяти літ — то мусимо прийти до висновку, що в цьому ладі є щось надприродне. Чому ж воно так? А тому, що за виїмком російського перевороту, ні одна з останніх революцій не торкнула могутньої продукційної машини, розбудованої на протязі XIX. століття. Всюди стрічаємо народи і нації з дуже слабо збудованим хребтом: тримаються вони тільки працею, неначе зовнішною підпорою.

Невже маємо основу, щоби так як Архімед видати радісний оклик перемоги? Невже ми віднайшли у вогні і в жахливих машинах, які він жене, підстави нового ладу, ладу могутнішого та менше дошкульного як давний? Чи світ дійсно буде міг жити без Бога, без прав, без жандармів, коли вогонь повинен все замінити?

Ніколи! Це тільки злуда! Найнебезпечніша злуда! Наша воля блукає тут поза межами дійсности і розуму. *Ніякий лад не приходить із зовні: його живе джерело в нутрі нашої власної волі.* Коли не має ладу в наших власних душах, то порядок не буде тривало панувати і на вулицях, і в бюрах, і у фабриках! Вогонь — це раб — володар, це — визволитель — тиран. Вогневі віддають пошану як могутньому чинникові нового ладу. І саме він, вогонь — творець цього великого, новітнього замішання. Саме вогонь викликав в цілій західній цивілізації необмежені амбіції, надії і побажання!...

II.

Ми — раби нашого слуги вогню. Ми живем невловимою мрією якогось недосяжного багацтва. І ми забажали... попробувати комунізму! Дійсно, історія не знає такого прикладу роздвоєння волі!

Всі багачі і всі уряди прокляли комунізм як щось „чуже людській природі“. Та ж комунізм — це найгарніша квітка історії! Хіба родина не комуністична установа? Невже великі чини Бенедиктинців, Домініканців і Францішканців та всякі, всякі інші

[1]) Виїмок зі збірки **„Промови до глухих“**. Гляди „Дзвони“ ч. 1. за ц. р. стор. 19—23.

— гордощі християнства і середних віків, не підлягали лагідним правам братнього комунізму?!

Комунізм — це нічого суперечного людській природі. Навпаки! Комунізм — це прояв одної із божеських рис людської природи, але *тільки постільки, поскільки людина здібна до посвяти.* Кожний правдивий комуністичний лад — опертий на самовідреченні. Такий характер має і родина і манастир. І цей їх комуністичний характер проявляється тоді, коли одиниця жертвує своєю свободою та своїми загальними добрами, для наближення до величнього ідеалу, коли хоче вдоволити свої шляхетні бажання — батьківську любов, любов до Бога, любов до ближнього.

Наша епоха бажає без ніякого стриму багацтва і могучости! Вона хотіла це добути із завоювання природи, зі знання, з насильства, з капіталістичного ладу. З тим самим жаданням вона звертається і до... комунізму. Це приклад подвійної волі: її видно ясно в російській революції. Російська революція обіцяла масам те, що їм обіцював капіталізм: отже багацтво, розкіш і владу. Очевидно вона обіцювала дуже легкодушно і захвалювала комунізм як продовження капіталізму і як такий лад, що краще ніж капіталізм зуміє дати світові казочний надмір усього.

Це ж дуже нерозумно! Таксамо нерозумно було би жадати, щоби сонце перестало світити! Комунізм може дати духову радість у спільному житті, що змагає осягнути неземні цілі. Коли жаждемо земних багацтв, треба звернутися до капіталізму!

Сучасне суспільство все присвятило чисельності. Кожний інший громадський лад може дати людям більшу справедливість, більший спокій, глибшу мудрість, моральну чистоту, але ніколи не зможе дати більше багацтва. Правдиве зло капіталізму в тому, що він витворює надто велике багацтво та що надто вже облегшує і одиницям і державам нерозумно поступати. Як довго широкі маси мріятимуть про те, щоби носити шовкові панчохи, щоби їсти і пити так як багаті або їздити до купілей, так довго капіталізм володар світу і навіть соціялізм мусітиме йому покірливо служити!

„Хочеться мені сміяти, коли чую, як говорять соціялісти, що я бажаю звалити капіталізм доктриною Маркса. Вони — соціялісти — проповідують народові, що повинен змагати до збільшення своїх заробітків і своїх потреб! Могучість капіталу впаде щойно тоді, коли маси покинуть мріяти про забаганки, марнування грошей, забави і про ті нахили, до яких їх привчили багачі на те, щоби їм опісля з тієї причини докоряти. Очевидно вони докоряють щойно тоді, коли вже достаточно збагатяться на тих забаганках, забавах і нахилах широких мас громадянства“.

Я писав так майже перед самою війною [1]) в одній з моїх книжок і так треба собі також пояснювати неодно дивне явище наших часів. Сьогодні правдивим і могучим революціонером міг

---

[1]) Між двох світів. Стор. 255.

би бути тільки св. Франциск з Асижу, коли би він знову явився на світі.

Гарні Пані! Ви зодягнені в дорогі футра. Ви пообвішувані дорогоцінностями. Ви навколішках молитеся при гробі св. Франциска з Асижу.

Гарні Пані! Коли би він знову явився на тій земній долині, Ви перші почали би кликати, щоби його видати в руки влади!

Російська революція вже і помирилася і порозумілася з капіталізмом. Хіба дитина цього не бачить! Такі революціонери як ті, що порозсідалися в Кремлі, можуть загрожувати капіталістам, але ніколи капіталізмові. Небезпека для капіталізму могла би прийти тільки тоді, коли би народився якийсь могутній, аскетичний рух. Коли би він захопив маси під гаслом: покинути забаганки, гріхи і нахили, прищіплені народові впродовж останніх сто літ. Тоді капіталісти, що розсілися у золочених сальонах, побіліли би від жаху, від безмірного переляку, що їх маєтки миттю стають!

Одначе треба їм сказати: Панове! Не бійтеся! Видається мені, що ще дуже віддалений день, коли народиться аскетичний рух, що зуміє відібрати Вам, капіталістам, Ваше багацтва! Однак скорше чи пізніше *такий день прийде!*

Переклав *М. К.*

А. М. Андрієвський.

До інтерпретації поеми Т. Г. Шевченка: „До мертвих і живих і ненароджених земляків моїх... моє дружное посланіє“.

I.

Славетній фільольог О. О. Потебня любив часто згадувати слова Ґетого: „Поети тим подібні до медведів, що ссуть власну лапу“. Л. Н. Толстой казав: „Я малюю своїх героїв власною сукровицею“. А Н. В. Гоголь говорив: „Мої герої тим мені дорогі, що вони з душі“.

Психічна область кожного чоловіка дуже складна. Коли б, напр., вдалось заглянути в душу пересічного українця, то яких слідів ріжних впливів ми там не побачили б. Знайшли б там сліди впливу татарського степу, московщини, західньої культури і т. д.

Психіка генія ще складніша. Геній пізнає себе через мову. Мова є засобом до його самовідкриття. Але одночасно мова для генія, як і для звичайної людини, є проводом до душі другого, до захованого його „я“. Силу генія міряється тим, чим більший він доступ має до душі других; чим більше він спонукує других до самовідкриття своєю мовою. Без других, тобто читачів чи слу-

хачів ґеній не міг би відкрити себе. Ідеї ґенія мусить хтось восприняти. „Восприняти“ не значить вбрати в себе, як губка вбирає воду; а так піддатись їх впливові, щоб наступило якраз самовідкриття. Ідеї ґенія, як символи, лише зачіплюють психіку читача, а по такім зачіпленню, він починає розуміти себе, самовідкривається і в ідеї - образи ґенія вливає зміст, що є властивий психіці його — читача.

Візьмімо, напр. ідею — образ з „Мені однаково“ Тараса Г. Шевченка:

„Та не однаково мені,
як Україну злії люди
присплять лукаві і в огні
її окраденую збудять,
Ох, не однаково мені“...

Даний образ-ідея, а зміст який? Ріжний — в залежності від психіки читача. Образ може бути незрозумілий читачеві. Оповідають, напр., що Драгоманів переклав цей вірш одному французові; француз сказав, що це нісенітниця, бо як можна когось в огні збудити. В наші часи у згаданий образ вкладали такий зміст: російський уряд приспав Україну, її визискуючи, але в огні соціяльної революції її збудив. Розуміють нині і так: московські більшовики агітацією, що мовляв, ми брати ваші, приспали Україну, а потім обікрали і в огні повстань її збудили; по цей день вона кладе безчисленні жертви. Який саме стан України, у поетичному захопленні, розумів Т. Г. Шевченко — це тайна.

Ґеній творить огненні образи - ідеї, щоб ними заставляти других думати і страдати. Яка сила примушує ґенія, висловлюючись вульґарно, лизати власну лапу і так творити огненні ідеї? Це теж тайна. Лише можна констатувати, що поетичне захоплення находить несподівано, навіть проти волі поета. Про своє пророче захоплення так каже Єремія: „і подумав я собі: не споминатиму про Нього (Бога) і в Його іменню не буду більше промовляти; та в серці в мене мов би огонь запалав, утаєний в костях моїх; я силкувався зупинити його, тай не здолів“ (20, 8).

Ґеній — син свого народу, приналежить до даної епохи. До кого він говорить, ті — є теж діти свого часу. Тому, щоб зрозуміти ґенія, треба пізнати світогляд того народу і ближчого оточення ґенія, починаючи від рідної семї. Зрозуміти ґенія не значить показати те, що він хотів сказати; а освітлити те, що він у дійсності сказав; сказане ним є приналежністю цілого людства, а впершу чергу його народу.

Чим досконаліша ідея, тим більший круг людей вона захоплює; зявившись серед даного народу, вона визволяється від національних прикмет і стає приналежністю цілого людства. Вище згадана поема Т. Г. Шевченка наскрізь політична; написана для українців; ідеї - образи її пристосовані до даних історії України; але коли з них зняти українську барву, вони не теряють своєї

сили; а, навпаки, набувають вселюдського значіння. Зрозуміти генія — значить також показати, що у його образах - ідеях, опріч національного забарвлення, є позанаціонального, вселюдського.

II.

Поему Т. Г. Шевченка інтерпретували Б. Грінченко, Щурат, Гординський, Цісик, Сімович, Айзеншток і недавно академік С. Смаль-Стоцький,[1]) але все ж, здається, не все сказано, не все у порядку.

Перш за все інтерпретатори, свідомо чи несвідомо, не підкреслюють, що поема написана під церковним впливом. Якраз, всі образи - ідеї взяті як не зі Св. Письма, то з церковних пісень. Це природно, бо Т. Г. Ш-ко ще за молодих літ знав і Св. Письмо, і церковні пісні. Щоб переконатись у цьому, досить порівняти речення поеми з відповідними місцями Св. Письма і церковних пісень.

У Т. Г. Ш.:	У св. Письмі або Церк. пісні:
„Тільки я мов окаянний і день і ніч плачу"...	„Без упину виливає сльози око моє"; „я стався сміховищем усьому народові мому" (плач Єремії 3, 14, 49); „я плакав би день і ніч"... (кн. Єремії 9, 1).
„оглухли, не чують..."	„Та вони не слухали мене, не нахиляли вуха свого" (Єрем. 7, 26); „затверділо бо серце народу цього, й ушима тяжко чують" (Мө. 13, 15).
„людей запрягають в тяжкі ярма"; „що добре ходите в ярмі"; ярмо — образ неволі;	„розірву ярмо царя Вавилонського"; „Зняв... Ананія деревляне ярмо з Єреміїної шиї..." (Єрем. 28, 4, 10).
„Побачите, які будуть жнива";	„Сіяли пшеницю, а пожали тернину"; „соромитиметесь вашого врожаю через палаючий гнів Господень" (Єрем. 12, 13).
„Сонця правди дозрівать";	„Кланятися сонцю правди" (Церк. пісн.).
„Не чули б у Бога вашої хули" „Не покивали б на вас головою"; „одцурається брат брата..." „Дим хмарою заступить сонце"!	„Хула на Духа не проститься"; (Мө. 12, 31; а також 27, 39). „І хапатиме за полу брат брата" (Ісаїя, 3, 6); „стане земля... горіющою смолою" (Іс, 34, 9).
„Умийтися, образ Божій... не скверніте..."	„Обмийтеся, станьте чистими..." (Ісаїя, 1, 16).
„Невчене око загляне їм в саму душу глибоко"; „дознаються небожата... тай засудять... і премудрих немудрі одурять";	„Хвалю Тебе, Отче Господи Неба і Землі, що Ти втаїв се від премудрих і розумних, а відкрив єси те недоліткам,.." (Мө. 11, 25); „Погублю премудрість премудрих..." „Чи не обернув Бог премудрість світу цього в дурощі"; „немудре світу вибрав Бог, щоб осоромити премудрих". (Ап. Пав. І. Коринт. 1, 19, 20, 27).

[1]) Університетський Збірн. 1930 р. Прага ст.12. Там же подана література

„Замість пива праведную кров із ребер точать ..“

„Прочитайте... щоб не сонним снились всі неправди...“

„Правда, правда, наїдались, (запорожці) а вам теперь вадить...“

„Прийдіте, пиво піем новое...“
(2-га пісня великодн. Канона)

„Я на пророки ложних снів, говорить Господь, що розказують їх і зводять з ума люд мій своїми брехнями й оманою...“ (Єрем. 23, 32).

„Батьки їли терпке - кисле (грони), а в дітей на зубах оскома...“
(Єзек. 18. 2).

В світлі Св. Письма і церковних пісень стають зрозумілими ті місця поеми, що над ними ламають голову інтерпретатори, одначе без добрих розвязок.

Наприклад:

Доборолась Україна до самого краю!
Гірше ляха свої діти її розпинають,
Замість пива праведную кров із ребер точать“.

Акад. Смаль - Стоцький вияснює це місце так: „праведную кров із ребер точать замість пива — праведную — нічим нікому невинну, замість пива = так як пиво, чим поет хоче виразити велику скількість крови.[1]) Перш за все, що подібного має кров до пива; друге, що варта ця символіка — кров — пиво?[2]) Слідом за акад. Смаль-Стоцьким ідуть молоді студенти, що вже викидають „замість“ з поеми, а просто читають: „так, як пиво праведную кров із ребер точуть“.[3]) Це вже зміна тексту. Але чи є у цьому потреба?

Не знаю, як тепер, а років сорок тому на Правобережній Україні навіть малі діти знали на память великодний Канон. Без сумніву, знав його і Т. Г. Ш—ко. А друга пісня Канона звучить та́к: „прийдіте, пиво піем новоє, не от камене нетліна чудодіемое; но нетлінія източник із гроба одождівша Христа, в нем же утверждаемся“. Мойсей у пустині ударив жезлом по скалі і потекла вода зі скали; піснь кличе пити не цю воду, а „пиво нове“, що тече з джерела вічного — Христа, що через Нього Мойсей чудо створив. Нове пиво тече з вічної любови Христа. Напиймося цього пива; цеї любови. Любім один одного так, як Христос полюбив нас. Т. Г. Ш—ко кличе своїх земляків, щоб вони полюбили Україну; напились цеї любови; цього нового християнського пива; і докоряє тим із них, котрі замість любови — нового пива, кров точать з ребер многострадальної України. Хто напоєний любовю Христовою, той не буде точити з Його ребер крови; хто напоєний любовю до України, той не буде розпинати її і точити з її ребер кров. Так, гадаю, треба розуміти сумнівне місце поеми і тоді не буде потреба міняти її тексту.

Які обвинувачення ставить поет своїм землякам?

---

[1]) Ibid — ст. 40.

[2]) „Пиво“ у наших піснях зустрічаємо: „а од пива болить спина, а од меду голова, купи ж мені горілочки, щоб я була здорова“; „куплю тобі горнець меду, ще й два пива“; але такої символіки „кров — пиво“ не надибаємо.

[3]) „Поступ“, Прага, Березень. Ст. 52. 1932. Шевченківське число.

Перш за все такі; „кайданами міняються, правдою торгують, і Господа зневажають. Людей запрягають в тяжкі ярма; орють лихом, лихом засівають“; „і знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосіїв“. Мінятись кріпаками, за гроші в судах добувати виправдання або обвинувачення, накладання на підданих — кріпаків чималих тягарів — це були явища звичайні у часи поета.

Ці обвинувачення мають універсальний характер; тобто їх можна зустрінути в історії кожного народу в часи його морального занепаду. В таких гріхах обвинувачували своїх земляків і жидівські пророки.

Далі поет ставить у вину своїм землякам те, що вони стоять на фалшивій дорозі, а саме: — пруться на чужому добувати таку мудрість, що од неї жадної користи нема. У чім дефекти тієї мудрости? Вона дає лише гарні слова, що у житті не здійснюються; та мудрість на словах, а не на ділі; „а ви претеся на чужину шукати доброго добра, — каже поет — добра святого, волі, волі, братерства братнього!... Найшли! Несли, несли з чужого поля і в Україну принесли великих слів велику силу, тай більш нічого“... Та мудрість — то ідеї французької революції: свобода, рівність і братерство. Але навіть у самій Франції здійснили тільки політичну свободу, а рівність і братерство і по цей день не здійснено. Та мудрість, по думці поета, веде до безбожжя: „і все те бачив і все знаю, нема ні пекла, ані раю, немає й Бога, тільки я“... Ця мудрість уже в часи поета породила російський нігілізм.

Шкода від такої мудрости та, що ви зробились нещирими, дволичними; „кричите, що Бог создав вас не на те, щоб ви неправді покланялись; а хилитесь, як і хилились, і знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосіїв“. Проповідь „безбожія“, як мода, вищий тон, ознака учености на ті часи, мало того, що є хула на Бога, а й не до вподоби українському народові, тому не диво, що він „покиває головою“ і скаже: „от орли“. Мудрість земляків Україні не потрібна. Український кріпак, як уміє, творить добробут; а його старший брат, вчений пан не творчий елемент, а паразит, „смердячий гній на чистій... землі“. Тому поет каже: „ох як би то сталось, щоб ви не вертались (з чужини); щоб там і здихали, де ви поросли; не плакали б діти, мати б не ридала (бо може б панщини не було, або була б лекшою); не чули б у Бога вашої хули; і сонце б не гріло смердячого гною на чистій, широкій, на вольній землі; і люди б не знали, що ви за орли і не покивали б на вас головою“...

Думки Т. Г. Ш. про мудрість для нашої доби пророчі. Мудрість та правдива, що її в даних умовах можна здійснити. Шкода праці і часу на творення такої мудрости, таких теорій, ідеольогій, що їх здійснити не можна. Всі ми знаємо, скільки за останні часи на Україну принесено „з чужого поля“ нездійснимих теорій; „великих слів велика сила“; одна, свідома чи не свідома, демагогія; а правдивої мудрости не було.

Однак поет не вважає своїх земляків за живих трупів, нездібних до переродження, інакше він не писав би їм посланія і не погрожував би страшним судом ще тут на землі. Наслідки суду будуть страшні: „Заговорять і Дніпро і гори! Потече сто ріками кров у синє море дітей ваших... І не буде кому помагати! Отцурається брат брата і дитини мати, і дим хмарою заступить сонце перед вами і на віки прокленетесь своїми синами". Засудять вас ваші ж кріпаки: дознаються небожата, чия на вас шкура тай засудять... і премудрих немудрі одурять". Останні слова не значать те, як гадає Ак. Смаль-Стоцький, що не повірять вам, розкриють усю фалшивість вашої душі і вас премудрих, вас мудрагелів засудять, бо може небожата і не зрозуміють їх мудрости, а те, що „незрячі гречкосії", „небожата" розєднані з своїми старшими братами, культурно незвязані з ними — самим фактом свого існування осудять їх. Образ взятий з Св. Письма (Ап. Пав. І. Коринт І, 19—27, Єрем. VII 8—9; IX, 23): З одного боку первісні християни — не вчені, не багаті, не шляхетського роду; з другого — вища кляса — грецькі і жидівські мудреці, що не мають впливу на нижчу клясу, котрій християнська наука миліша; цей факт дає привід Ап. Павлові сказати: немудре світу вибрав Бог, щоб осоромити премудрих 1 ст. 27). Який політичний ідеал дає всім землякам поет?

„Подивіться, каже поет, на рай тихий, на свою країну, полюбіте щирим серцем велику руїну! Розкуйтеся, братайтеся! У чужому краю не шукайте, не питайте того, що не має і на небі, а не тільки на чужому полі... В своїй хаті — своя й правда і сила і воля".

Українська держава — це політичний ідеал поета. Тільки у своїй державі може бути своя правда, тобто свій правопорядок; у чужій державі, під чужою владою — чужий правопорядок; окупант накидає своє право окупованому; тільки у своїй державі народ приходить до своєї сили, тобто у повній мірі використовує Богом дані йому скарби — науку, мистецтво, техніку; тільки у своїй державі можливий вільний політичний розвиток.

Поет бачив, що цього ідеалу не осягнено. Він відчував страшну тугу за цим ідеалом; але знав, що тужать за ідеалом, хоч і не в такій мірі, і його земляки; бо забути ідеал також не можливо, як не можливо чоловікові забути, що він чоловік.

Проти туги мусять бути ліки. Нормальний лік це невпинна діяльність над здійсненням ідеалу. Але є й другі ліки: гумор і чваньство.

Оскільки перший нешкідливий, остільки другий погубний. Поет у поемі про гумор не згадує, за те сильно картає чваньство земляків[1]). Чваньство тим шкідливе, що воно „угашає"

---

[1]) Гумор, як лік від душевної туги, зустрічаємо у деяких наших приповідках, напр.: не того я плачу, що мама вмерли, а того, що в ноги змерзли; не тратьте куми сили, пускайтеся на дно; У Т. Г. Ш. сумна поема „Тарасова ніч" закінчена гумором: „пішов кобзар по улиці, з журби як заграє! Кругом хлопці навприсядки, а він вимовляє: нехай буде отакечки; сидіть діти у за-

духа, здержує енерґію, припиняє самокритику і рух вперед, бо пощо йти вперед, коли в минулому було так гарно; фалшує історію, привчає спати й спати на волі, впиваючись насолодою огляду минувшини. Чванство не вилічує туги за ідеалом, як не вилічує чоловіка від журби горівка; бо поки пяний, тай веселий; а проспався, то журба ще сильніша[1]).

Поет гостро реаґує на чваньство земляків: „раби, підніжки грязь Москви, Варшавське сьміття ваші пани ясновельможнії гетьмани! Чого ж ви чванитеся, ви, сини сердечної України? Що добре ходите в ярмі, ще лучше ніж батьки ходили? Не чваньтесь! З вас деруть ремінь, а з їх бувало й лій топили. Може чванитесь, що брацтво віру заступило? Що Синопом, Трапезунтом галушки варило? Правда, правда: наїдались, а вам тепер вадить, а на Січі мудрий німець картопельку садить... А чванитесь, що ви Польщу колись завалили! Правда ваша! Польща впала, тай вас роздавила.

Не вільно думати, що тут поет висловив ясно критичнонегативне відношення до минулого України, що над тим минулим треба поставити хрест; ні; поет зазначив лише головний гріх нашої історії, а саме: наші предки по весь час змагали до власної Держави, але через свої гріхи вдержати її не могли; правда, правда наїдались, а вам тепер вадить; бо на Січі не ви садите картопельку, а мудрий німець; не ви порядкуєте, бо то не ваша держава; батьки мали державу, але не вміли її вдержати; оцей гріх вам вадить; батьки їли кисле, а у дітей на зубах оскома (Єзек. 18, 2). В цілому українському русі, повному помилок і гріхів є одно вічне — це змагання до власної держави. Гріхи супроти цього змагання, вільні чи не вільні мусять бути спокутувані і в такий спосіб направлені[2]). Щоб направити гріх, треба його знати. Тому поет закликає земляків: „учітеся брати мої, думайте, читайте... Отак і ви прочитайте, щоб не сонним снились всі неправди, щоб розкрились високі могили перед вашими очима, щоб ви розпитали мучеників: кого, за що розпинали. Наша історія, по думці поета, в оповіданню чваньків не правдива як сон, а ви постарайтесь її побачити наяві. Порівнання неправдивого оповідання зі сном взяте, можливо,

---

пічку". „Козацька мати" Гулака-Артимовського це не глум, не насмішка, а сміх через сльози. Мені здається, що критики не доцінили цього віршу Гулака-Артимовського; не побачили у ньому великої туги за Україною, прикритої гумористичними словами. У гумористичних віршах шкільного походження, напр.: сяде Адам прямо рая, наготу свою покриває, А ти Ево не журися, та до мене пригорнися; ой прошу ж я тебе...

[1]) Чваньство страшенно було поширене у москалів. Голосне „шапками їх закидаєм" не вивелось ще й сьогодні. У свій час проти чваньства Крилов написав свою байку про гусей, що Рим спасли; закінчив її так: „тим гусям була і честь, а ви годитесь лише на печеню". Зле, коли чоловік не має національної гордости; але зле й тоді, коли та гордість переходить у чваньство. У всьому мусить бути міра.

[2]) Віра в те, що гріхи батьків мусять покутувати нащадки, була у всіх народів; цю віру висловив і Т. Г. Ш.: „а ти гріх мій спокутуєш в людях сиротою, безбатьченком!... (Катерина).

з кн. Єремії 23, 25—32: „я чув, що говорять пророки, та як вони в моє імя неправду пророкують. Вони говорять: я бачив сон, я бачив сон. Невже у них на умі своїми снами довести мій нарід до того, щоб забув моє імя... Пророк, що бачив сон, нехай же й оповідає його за сон, а в котрого моє слово, то нехай і переказує моє слово вірно. Хіба ж полова й чисте зерно все одно...?“

Гріхи предків треба спокутувати. Покута не легка, особливо для духовних вождів народу. Тому поет правдиво каже: „я ридаю, як згадаю діла незабуті дідів наших: тяжкі діла! Як би їх забути, я оддав би веселого віку половину; отака то наша слава, слава України“. Акад. Смаль-Стоцький розуміє це місце так, що для поета тільки й втіхи, що згадувати тяжкі діла дідів. Коли б сталося так, що він їх забув, то він оддав би веселого віку половину, щоб тільки повернено йому цю втіху (ст. 42). Коли б спомин про діла дідів був справді втіхою для поета, то пощо він, згадуючи „ридає“ і зве діла „тяжкими“? Для великих людей спомин про гріхи дідів ніколи радістю не буває.

Вище наведені гострі слова поета про минуле України звертають найбільшу увагу інтерпретаторів: одні бачать у них осуд поета всього нашого минулого та зречення колишнього безкритично-романтичного захоплення цим минулим; Другі кажуть, що у них поет висловив дуже критичне відношення до Московщини та до її рабів з-поміж українців. Перші перебільшують, другі недоговорюють. Коли зважити, що у цілому українському русі було змагання до власної держави: зусилля вдержати її, то поет не осудив цих зусиль, а осудив смертельний гріх наших предків — опортунізм, орієнтацію то на Москву, то на Варшаву; „також як кров свою лили, каже поет, батьки за Москву і Варшаву, і нам, синам, передали свої кайдани — свою славу“.

У цілому поет на значіння науки історії дивився тоді поглядом загально-російським, що його висловив устами літописця з Бориса Годунова, А. С. Пушкин: „да відають нащадки православних землі рідньої минулу судьбу; своїх царів за добро і добрі діла прославляють, а за зло і темні діла Спасителя смиренно умоляють“.

Поет жаліє земляків, Він бачить, що щастя вони не мають. Мудрість, що її за дорогу ціну вони добувають на чужині, добра не дає. Смакування історії, примащене чваньством в роді „поема вільного народу“, „Брути і Коклеси“ не може вгамувати душевної туги за ідеалом. Без праці на рідній землі, серед рідного народу немає щастя. „Нема на світі України, каже поет, немає другого Дніпра“; „Бо хто матір забуває, того Бог карає; того діти цураються, в хату не пускають; чужі люди проганяють і не має злому на всій землі безконечній веселого дому“. Душевно незадоволений чоловік вічно злий; а злому ніде нема радости[1]).

[1]) Тут поет вказав на загально-російське явище, що на нього у свій час вказували російські поети А. Грибоедов, А. С. Пушкин. Російський інтелігент, вихований на чужині, позбавлений участи у політичному житті країни через

Не мати рідньої землі — це найбільша кара, якою і жидівські пророки грозили своїм землякам[1]).

Поет не закінчує поеми безнадійністю. Він вичитує землякам, що вони „просвітити, кажуть, хочуть, материні очі современними огнями, повести за віком, за німцями недоріку, сліпую каліку! Добре! Ведіть, показуйте! Нехай стара мати навчається, як дітей тих нових доглядати! Показуйте! За науку — не турбуйтесь — буде материна добра плата!“ Досі зла іронія поета; а далі він пророче каже: „розпадеться луда на очах ваших неситих, побачите славу, живу дідів своїх і батьків лукавих“. Пізнаєте гріх батьків і спокутуєте його.

III.

Під кінець треба подати кілька заміток щодо інтерпретації окремих слів з поеми.

Москалі складають цілий словник для А. С. Пушкина, справедливо вважаючи, що незабаром настане час, коли змисл слів, вжитих поетом, забудеться; у них будуть вкладати інший зміст; а тому треба зберігти слова поета з тим змістом і змислом, як їх розумів сам поет. Таку працю необхідно виготовити і для Т. Г. Шевченка.

Т. Г. Ш. родився і виріс в Звенигородщині. Правдоподібно, що він вживав більшість слів зі Звенигородщини і розумів їх так, як там розуміють. Наші ж інтерпретатори Т. Г. Ш., здебільшого, користуються загально-українським словником і подають такі пояснення слів поета, що, певне, так він їх не розумів; особливо це видається українцеві, знайомому з мовою Звенигородщини. І так наприклад щодо інтерпретації окремих слів „Кобзаря“ Д-ра В. Сімовича я насмілився б сказати, що на Звенигородщині така інтерпретація викликала б здивування.

Оці сумнівні слова з поеми Т. Г. Ш. на Звенигородщині розуміють так:

Мізерія — рухомий маленький маєток, особливо, гроші. Дознаються небожата, чия на вас шкура. — Коли син похожий на маму, то кажуть, він з неї і шкуру зняв. Куций німець узловатий; — у „вузлику“ гроші носять; „вузол“ борошна; вузловатий чоловік — товсте туловище, а тоненькі ноги; вузловатими звали чужинців, що носили короткі жупани, а вузькі штани.

Цуратися — не значить забувати, а зривати всякі зносини, прекорочувати всяку спільність.

абсолютний монархізм, відірваний від свого народу, блукав по світу, ніде не знаходячи душевного спокою; „безпочвенний“ інтелігент; на цій „безпочвенности„ виростали цілі кадри інтелігенції, що жила змодифікованими европейськими теоріями, здалека була від дійсного життя. Большовики теперішні є нащадками тієї інтелігенції, що, знищивши старий лад, приступили до державного життя з теоріями, випрацьованими по части в еввопейських каварнях, по части в російському підпіллі.

[1]) Кн. Єрем. 22, 26–26: І викину тебе вкупі з матірю твоєю, що породила тебе, в чужу землю, де ви породились, там ви й помрете; у землю ж, куди бажатиме душа їх вернутись, туди вони не вернуться.

Степан Смаль Стоцький.

Українська мова

її початки, розвиток та характеристичні її прикмети.

Почуття потреби короткого орієнтаційного вияснення в кардинальнім для нас, та зі всіх боків затемнюванім питанні про українську мову, її початки та характеристичні її прикмети спонукало мене зібрати тут докупи все те, що ми про цю річ тепер знаємо. Може вдасться тим досягнути, щоб у нас виробилась одностайна думка в цій преважній справі.

Бо з поглядами на нашу мову вийшло у нас таке, як з поглядами на Київську Русь, що все ще панує у нас непевність, що вона таке була, відки вона взялась, чия вона була, хто до неї має право. Ми попали в залежність від чужинецької наукової ідеольогії та сліпо повтаряли, що чужинці нас про те навчали. Як з Київської Руси зробили вони „общеруську" державу, так було їм ще потрібно і мову Київської Руси зробити „общеруською", з чого зродилася у них теорія „праруської" мови, „праруської" єдности, щоб виправдати „єдину неділимую" політичну єдність в найновіших часах, яку саме життя і чим раз глибше пізнання історичного розвитку українського народу вповні заперечувало. Наслідки того були такі, що і ми самі не знали, і досі ще напевно не знаєм правдивої ціни тому, що наші предки на ниві мовної культури створили, яких успіхів досягнули. А був у нас славний, роскішний розвиток нашої мови в старій добі, так роскішний, що та мова своєю високою культурою ще навіть і тоді, коли український народ стратив свою державність, свою політичну самостійність, здобула собі нові терени в Литві і Молдавії, зробила могутній посів культури в Московщині, підбила Білорусь зовсім під свій вплив. Але ми того факту ще й досі майже зовсім несвідомі, що великі здобутки духа українського народу запліднювали тоді думку усіх його сусідів. Яка велика була його сила, видко з того, що саме в Московщині збереглися в переписі наші найкращі літературні твори, як Повість временних літ, Слово о полку Ігоревім і багато инших [1]). Дух той не переставав і далі творити нове в новіших часах, створив нову, пишну літературну мову, відповідно до потреб нового часу, складав в ній нові твори, не менш знамениті своєю ідейностю, своєю службою вищій культурі. Але ми цього і досі недоцінюєм, і досі трохи не зі зневагою на них дивимося, бо чужинецька наукова ідеольогія уважала потрібним про це мовчати або представляти той розвиток і поступ як зіпсуття, як каліцтво. І ми повірили чужинцям на слово, ми повірили, що аж з Енеїдою Котляревського ми на світ народилися та що все те, що

---

[1]) Кілька малих відхилень автора від правопису, що його придержуємося, оставляємо без зміни. *Ред.*

перед тим у нас було, була мертвеччина, був страшний занепад. Хоч в найновіших часах наше пізнання правдивого стану трохи збільшилося, ми все таки ще й тепер якось не довіряємо тому, що у нас в XVI. і XVII. в. кипіло духове життя та так сильно бурхало, що воно знов таки і Московщину наново запліднило.

Тим більше треба, щоб ми пізнали і в справі української мови усю правду, пізнали правдиву ціну творчого духа українського народу.

1. Українська мова є мова словянська. Про ступень її споріднення з иншими словянськими мовами є дві теорії: одна — виводить українську мову, як і всі инші словянські мови, прямо і безпосередно з одного з діялєктів прасловянської мови, так що всі словянські мови собі сестри; друга — після спільної прасловянської доби установляє ще окрему добу „праруську“, з якої нібито аж пізніше (в XII. в.) відокремилася українська, російська (великоруська) і білоруська мова. В моїй граматиці (Smal Stockyj-Gartner: Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache, Wien, 1913) і в окремих працях: Розвиток поглядів про семю словянських мов і їх взаїмне споріднення, Прага 1927, та „Східні Словяни“, Україна, Київ 1927, подана уся література цього питання. Там я рішучо поборюю теорію окремої східнословянської („праруської“) спільноти і доказую безпідставність окремої „праруської“ мови.

2. Українська мова бере свій початок прямо і безпосередно з того прасловянського діялєкту, яким говорили прасловянські роди і племена східнословянської области під конець прасловянської доби. Ця область сусідувала в словянській прабатьківщині на південь з областю південнословянських діялєктів — хорватського, сербського і словінського (болгарського), на північ з областю білоруського діялєкту (племен Дреговичів і Кривичів), а на захід з областями західнословянських діялєктів — польського, словацького і чеського. Про таке сусідство свідчить спільність деяких дуже давніх звукових явищ то з одною то з другою діялєктичною ґрупою.

3. В VI. і VII. в. по Хр. велика частина словянських племен вивандрувала поза межі своєї словянської прабатьківщини між Вислою і Дніпром на всі сторони світа (на південь, на захід і на північ), здобуваючи собі нові терени. Ті ж словянські племена, з яких склався опісля український народ, тілько в малій мірі посунулися тоді поза межі словянської прабатьківщини на схід за Дніпро, в значно більшій мірі лишилися вони на своїх давніх місцях, а крім того зайняли ще ті південні і західні території словянської прабатьківщини, з яких вивандрували південно- і західно-словянські племена, так що найбільшу частину колишньої словянської прабатьківщини від найдавніших часів, а тим то і центральне становище серед словянських мов, ще й тепер займає український народ. Міграція українських племен ішла на схід, південь і захід.

4. Тоді то, з тим розходом словянських племен, закінчилася **формально** спільна словянська доба. Але звязки між поодинокими частинами великого словянського народу, між словянськими племенами, тим ще не зовсім перервалися, хиба що послабшали. Хоч словянські племена на нових оселях попали в нове, чужинецьке окруження, все ж таки ще досить довгий час живуть вони давною спільною традицією, розробляють в своїй мові винесені з прабатьківщини зародки і розвиткові тенденції останньої спільної доби.

5. З тої першої, ще діялєктичної доби винесла українська мова такі важніші свої признаки, що вже тоді виріжняли її як діялєкт праслов'янської мови від инших таких діялєктів в окрему діялєктичну одиницю[1]), а саме:

1. **тверду** вимову шелестівок т, д, н, л, с, з перед чистими голосівками є (ѧ), і, отже те, де, не, ле, се, зе, тѧ..., ти, ди, ни, ли, си, зи (вимовляй як ті...);

2. дифтонги ай, ей, ий, ой, ȣй, ый;

3. ыи з первісного ъи, ии з первісного ьи (добрий, сліпий, пий, бий, мий, костий, грудий...);

4. обі голосівки ъ і ь в деяких позиціях стають безголосими з тенденцією повної редукції, в инших позиціях слідна вже у них тенденція прояснитися в повні голосівки: ъ на одкрите о, а ь на є;

5. тенденцію заміни носових звуків на чисто ротові, а саме ѧ на дифтонг *ʼa*, а ѫ на ȣ̆;

6. ріжниця між довгими і короткими голосівками заникає;

7. о замість є на початку деяких слів (один, озеро...);

8. л епентетичне в сполуках губних шелестівок з прейотованими голосівками (земля, гребля, крапля, мовляти...);

9. сѣ в лок. одн. з хѣ;

10. цвѣ, звѣ з квѣ, гвѣ;

11. ч, дж(ж) з тй, дй (т. зн. з такої вимови, як тепер вимовляється *ть*, *дь*), а так само чи, чь з кти, гти, кть, гть;

12. вимову г як *г* (не *ʃ*);

13. повноголос (золото, береза; роз-, локоть, але рало...);

14. ол з ел (молоти — мелю), ъл з ьл (пълнъ з пьлнъ, повний);

---

[1]) Найбільш певну підпору і критерій для розуміння і правильної оцінки мовних явищ української мови в її початках дає нам граматика староцерковнословянської мови, уложена на основі найстарших її памятників, порівняльна граматика словянських мов, та врешті і граматика праслов'янської мови як добуток дотеперішнього пізнання на ниві словянського мовознавства. На цій основі зібрані наведені вище признаки.

15. ры, лы з ръ, лъ (кривавий, гриміти, глитай, блиха, дрива);

16. тл, дл злегчуються в л (плела — плету, вела — веду);

17. закінчення -ъмь в інстр. одн. О-пнів (богъмь); зак. -ѣ в ґен. одн. мягкої женської відміни; зак. -шь в 2. ос. одн., -ть в 3. ос. одн. і мн., -мо в 1. ос. мн.

6. Аж згодом словянські племена формують свої тісніші державні твори, індивідуалізуються, починають жити своїм окремішнім духовим життям та творити і в мові нові, свої власні закони. Так в IX. в., з появою Русів, з заснованням в Києві держави Русь, починається історичне і окремішне культурне життя цих східнословянських племен, що з часом обєдналися в своїй державі Київській Руси в один народ. Були це ті племена: Поляни, Деревляни, Волиняни, Бужани, Дуліби, Лучани, Уличі, Тиверці і Сіверяни.

7. Із спільного державного і культурного життя виникає потреба мати свою спільну мову. Не сталася нею мова жадного з названих племен, а мова староболгарська, що прийшла на Русь з Болгарії враз з христіянством і староболгарськими церковними книгами. Тим природний розвиток мови названих племен в спільну національну мову заломився. Але беручи на увагу, що ріжниці між тодішніми словянськими мовами були ще не великі, мова староболгарська як церковна мова на Руси з поруценою, цебто *українізованою* своєю вимовою не відчувалася як зовсім чужа і могла легко статися тою спільною мовою. „СЛОВѢНЬСКЪ ѦЗЫКЪ И РОУСЬСКЫИ ЄДИНЪ" — каже наш літописець, виправдуючи тим цей історичний факт. Вона щонайменше послужила за зразок такої спільної мови, дала рамки її дальшого розвитку. Так справді сталося. Вже небавом (в XI. в.) бачимо на таких церковних і літературних памятниках як *Зборники Святослава, Архангельська Євангелія,* т. зв. *Несторова літопись, Слово о полку Ігоревім, Євангелія галицька, Галицько-волинська літопись* та инші, що та первісно староболгарська мова дуже значно зукраїнізувалася та значно відбігла від свого первовзору. Вона вже й називається руською мовою, бо була мовою Київської Руси, мовою обєднаної тою державою „руської" нації, засобом її культурного і літературного виразу. Цей процес порущення (поукраїнщення) ішов нестримно далі, так що в XIV. в., хоч Київська Русь і Галицько-волинська українська держава перестала вже істнувати, ця руська (українська) мова стала державною і дипльоматичною мовою Литви, що обєднала коло себе українські і білоруські землі і народи, та Молдавії, що стояла завсіди в дуже тісних культурних взаєминах з Галичиною. Найкращі памятки цеї мови з XIV. і XV. в. маємо в галицьких і т. зв. буковинських (молдавських) грамотах, доки столицею Молдавії була Сучава.

8. Тільки в церковних книгах і як богослужебна мова лишилася на Руси і далі стара церковна мова. Але і тут староболгарський її характер значно змінився не тільки тим, що вимову її на Руси зовсім поукраїнщено, але і тим, що з часом і деякі форми, а навіть і словарний її засіб пристосовано девчім до української мови, щоб зробити її більше зрозумілою українському народові. Реакцію проти такого розвиткового напряму, а за удержанням її первісної чистоти підняли митрополит *Кипріян* (1375—1406) і Григорій *Цамвлак* (1415—1418), оба родом Болгари, що вийшовши з школи болгарського патріярха *Евтимія*, старалися і на Руси перевести задуману ним реформу та взялися чистити книги церковні від всяких „русизмів" і реституувати в них первісний староболгарський текст. Підпомагав їх заходи більший наплив церковних книг з Болгарії, а особливо з Сербії в тих часах. Але наслідки тої реакції не були великі. Поукраїнщена вимова церковної мови лишилася і далі, принялися хиба тілько деякі графічні і правописні зміни. Видана 1581. р. перша повна *Острозька Біблія* показує стан церковної мови на Руси, де добре вміли тоді відріжняти ріжні редакції церковної мови: болгарську, молдаво-волоську, московську і руську, Підприїмчиві друкарі брати Мамоничі друкують у своїй друкарні у Вільні в другій половині XVI. в. церковні книги в усіх тих редакціях. Першу граматику церковної мови в її руській (українській) редакції уложив 1618. р. *Мелетій Смотрицький.* В міру зросту і розвитку живої літературної і урядової руської (української) мови ріжниці між нею а церковною мовою ставали все більші. Церковна мова як консервативна, більш-менш незмінна, ставала мертвою і все менш зрозумілою, так що треба було вже аж словника, щоби її хоч священики ліпше розуміли. Такий словник церковнословянсько-український після инших спроб Зизанія уложив і видав друком 1627. р. Памва *Беринда.*

9. В цій першій добі вже самостійного, індивідуального життя української мови розвинулися в ній далі такі важніші признаки [1]):

1.) и (що вимовлялося досі як *і*) і ы (що вимовлялося досі грубше і глибше ніж нинішнє *и*) зливаються до купи в теперішнє *и*;

2.) ъ там, де воно стало безголосою голосівкою, редукується вповні і випадає без сліду, або в инших позиціях заміняється на *о*; так само ь, де воно стало безголосою голосівкою, або редукується дорешти і випадає без сліду, або лишає по собі слід в помягченні попередущих шелестівок т, д, л, н, (р) є, з, ц, або в инших позиціях замінюється на *е*;

3.) наслідком того скількість складів слова меншає, склади з одкритих стають закритими, одкривається поле для повнішої

---

[1]) На жаль не маємо ще докладної граматики української мови цеї доби, зложеної на основі зовсім певних українсько-руських памятників.

асиміляції, випаду і вставки шелестівок, для зміни голосівок в закритих складах, вставки голосівок *е* або *о*, зміни шелестівок у визвуку;

4.) після ч, ж, ш, щ, замінюється деколи *е* на *о* (пшоно, жорна, чоло, чотири);

5.) ѣ, що перейшло в цю добу з такою вимовою як дифтонг *ⁱе* з більш то менш (як до позиції) закритим основним звуком *е*, звільна монофтонгізується в таке *і*, яке помягчує попередущі шелестівки т, д, л, н, с, з, ц;

6.) дифтонг *ⁱа* з ѧ розвивається в *йа*, яке помягчує попередущі шелестівки т, д, л, н, (р), с, з, ц;

7.) нове помягчення шелестівок т, д, л, н, (р), с, з, ц через нові рефлекси колишніх ь, ѣ, ѧ на ть, дь, ль, нь, (рь), сь, зь, ць;

8.) праслов'янські мягкі сполуки *ЛЄ, НЄ, РЄ, ЦЄ, ЛЇ, НЇ, РЇ, ЦЇ* тверднуть і вимовляються як *ЛЕ, НЕ, РЕ, ЦЕ* (поле, полем, до него, море, морем, серце, серцем) *ЛИ, НИ, РИ, ЦИ* (на земли, на кони, до них, на поли, в мори...);

9.) здвоєння мягких шелестівок в сполуці з наступним ьє, ьѧ, ью (життя...);

10.) нові дифтонги *Аʸ, Еʸ, Иʸ, Іʸ, Оʸ, Уʸ* з наведених голосівок і наступного, належного до одного складу з ними, білябіяльного В (правда, кров, кривда...); тому і принялося у нас писання цих дифтонгів як *ав, ев, ив, ів, ов, ув;*

11.) к міняється (чергується) з ȣ;

12.) перезвук первісного одкритого *Е* на закрите *Е*, а далі на *Ѣ* в закритих складах: шѣсть, сѣдмь, камѣнь (в XII в.);

13). перезвук первісного одкритого *О* в закритому складі на закрите *О*, а далі на *У* і врешті на *І*;

14.) з чужими словами приймається чужа шелестівка Ґ;

15). занепад окремих форм для дуаліс;

16.) занепад іменникової відміни у прикметників;

17.) замість дієприкметникових форм виринає одна дієприслівникова форма (читаючи, прочитавши...);

18.) занепад родових ріжниць в множині прикметникової відміни;

19.) форма ґенетива у живих муж. істот перебирає функцію акузатива;

20.) форма акузатива мн. перебирає функцію номінатива;

21.) сила анальоґії починає обєднувати всі муж. іменники, поширює у них закінчення *—У, — Ю* в ген., льок. одн., зак.-*ОВИ* в дат. одн., зак. *—ОВ* в ген. мн., зак. *—АМ, —АМИ, —АХ* в мн.;

22.) занепад аориста, імперфекта і супіна;

23.) зак. 3. ос. одн. *ТЬ* занепадає у дієслів після попередущого *Е, Є;* імперативні форми на *—ЂМ, —ЂТЕ* приймаються у дієслів на *—ИТИ;*

24.) зложене перфектум перебирає функцію аориста й імперфекта; в 3. ос. одн. заникає помічне *ЄСТЬ*...

Ці зміни доконувалися звільна впродовж століть аж до XVI. в., доки не скристалізувалися в загальні норми, закони. В словотворі і синтаксі доконалися також важні зміни, яких не можна ще так спеціялізувати як зміни звукові і морфольогічні. І в наголошуванні слів показується вже сила анальогії.

10. В XVI. в. виринули нові вимоги культурного життя. Його провід намість князів, вельмож і шляхти, що свою ролю провідників народу, поскільки на це дозволили історичні умовини, відограли (невдале повстання під проводом кн. Глинського 1508. р. і унія люблинська 1569. р.), бере в свої руки нова соціяльна верства, „люди посполиті", міщанство, а далі козацтво. Міщанство організує брацтва, закладає школи, друкарні, дбає про більш загальну, не тільки церковну освіту народу. Помічається ляіцизація духового життя. Крім того з високих шкіл в сусідських краях (з Праги і Кракова), а також з Італії повіяв новий дух. Відчулася потреба і Біблію перекласти з церковно-словянської мови на мову „руськую". Виконав це діло др. Франциск *Скорина* вже 1517—1519. р. Але Скорина в своїй „Руській Біблії", з виїмком „передмов" і „додатків", де взорувався на чеській Біблії, обмежився ще тільки на переклад найбільш незрозумілих слів і зворотів церковнословянського тексту, на синтактичні і лексикальні порущення мови, полишаючи сяк-так зрозуміле майже без зміни, а хоч сам Білорус, з Полоцька родом, мова його перекладу, як це показує і правопис, носить ледви кілька слідів білоруської вимови. (Докінчення буде).

X.

Здалека і зблизька.

(Критичні завваги і рефлексії).

Зміст: Пожар Райхстагу і пожар Европи. — „Провокація". — Спільний фронт комуністів і соціялістів. — „Невражливість" Европи. — Дмитро Мережковський про сучасний світ. — М. Здзеховський про „пакти неагресії" з більшовиками. Арцибашев про комуністів. — Вина царського уряду. — Страх перед абсолютною Правдою. — „Нинішний світ — це пустар!" — Про „інтегральний націоналізм" у Франції, фашизм та гітлеризм і більшовизм. — Релігія і політика. — Релігія — центральна проблєма сучасної культури.

Пожар „Райхстагу". Пожар Райхстаґу — це пожар Европи, це здійснювання мрії комуніста Ясінського, висловленої у книжці п. з. „Palę Paryż". Нині — пожар Райхстаґу. Вчора комуністичне повстання в Женеві. Нині і вчора і позавчора пожежа католицьких церков і манастирів в Еспанії. Колись — спроба комуністичної революції у Відні і вогонь у віденській „Палаті Справедливости". Колись комуністи висадили катедру у Софії, столиці Болгарії. Це все поодинокі вибухи більшовицького вулькану. Це все — прояви якоїсь одної жахливої хвороби. Вона

скрізь у організмі цілого людства. Поодинокі боляки, що повстають тут і там — це тільки зовнішні прояви. Без основного і глибокого лічення тієї хороби — боляки не щезнуть. Більшовизм — це наче потвора. Втнеш її одну голову, а вона дістає десять нових.

На 4. березня комуністи підготовляли революцію в Німеччині: пожар у всій Европі! В комуністичній берлінській централі „Домі Лібкнехта" найшли кулі „дум-дум". Кулі „дум-дум" — розриваються в тілі! Побіч куль „дум-дум" у більшовицьких інструкціях як переводити переворот, фігурували такі засоби: затроювання харчів і керниць! Кулі „дум дум", отруя, пожежі і різня! Нові варвари ідуть на Европу! Варвари узброєні всіми надбаннями техніки, варвари жорстокі у свойому рафінованому раціоналістичному цинізмі. Европа — це наче колишній Рим. Варвари хотять злупити і вкрити руїною Европу.

В Німеччині в Берліні арештували поверх 100 комуністів. 100 арештованих на 4 міліони комуністів! З тих 100, хай буде навіть 1000, всі живуть! Нічого їм не сталося. Уявляю собі, що вони перед тюремними владами енергійно „протестують" проти цього нового: „насильства", що вони дістають всі газети і книжки, що їх прилично харчують і що вони „відбувають" наради зі своїми оборонцями! В Европі — не може бути інакше! Як би воно так в С.С.С.Р.? Що було би? Тисячі арештованих! Тисячі порозстрілюваних! Тисячі на Соловках!

Гітлєр сказав до одного чужого журналіста на згарищах Райхстагу: „Тут бачите, чого Німеччина та Европа може надіятися від комунізму. Однак цей вчинок подиктував комуністам злий дух. Наші пястуки впадуть на їх голови тяжко і твердо!"— „Наші пястуки впадуть на їх голови тяжко і твердо!" — Це сильно! Це темпераментно! Це навіть ефектовно! Але покищо Европа не чує, щоб пястуки Гітлєра і Папена твердо спадали на голови будучих членів „Г. П. У.". Натомість чуємо „рев" ліберальної соціялістичної преси про гітлєрівську провокацію! Соціялісти ідуть одним фронтом з комуністами. Комуністи ділають, соціялісти підготовляють, закривають відворот, маскують його брехнею наче газовими атаками.

— „Провокація"... І Женева і Еспанія, і „Палата Справедливости" у Відні, і катедра у Софії — це „провокація"?! Що? Це „провокація"?! І пожар протиевропейських націоналізмів на азійському Сході — це також „провокація"?! І схоплення Кутєпова — це також „провокація"?! І С. С. С. Р. це також „провокація"?!

Деякі німецькі газети кажуть: „Комуністи вчора підпалили Райхстаг. Недавно вони намагались підпалити палату ціс. Вільгельма ІІ. в Доорн". — Нічого нема без відплати! Вільгельм ІІ. не заборонив післати до Росії з вогнем революції палія Лєніна і нині визнавці Лєніна підкладають вогонь під його палату, під його Райхстаг, під його Німеччину! Це кара Божа, слушна і заслужена. За що? За кров Миколи ІІ, і його жінки. За кров їх

невинних дітей, за тисячі повбиваних в льохах Г. П. У., за нужду 160 міліонів в С. С. С. Р.!

Недавно вийшла по польськи книжка Леніна п. з. „Dziecięce choroby lewicowości“. Одна подробиця особливо вбивається в память:

„Французький капітан Садуль привів до мене — пише Ленін — французького офіцира де Ліберса. „Я монархіст. Одинока моя ціль — знищити Німеччину“ — заявив де Ліберс. — Я відповів: „Очевидно“. Це зовсім мені не перешкодило порозумітися з Ліберсом в справі послуг, які хотіли нам зробити фахові піротехніки, з-посеред французьких офіцирів, щоби зірвати німецькі залізничі шляхи і в такий спосіб здержати похід німців. Це був зразок „порозуміння“, яке мусить признати правильним кожний робітник, свідомий своєї цілі, це був зразок „порозуміння“ в інтересі соціялізму. Французькі монархісти і ми подали собі кріпко руки“...

Французькі монархісти стискають руки убійцям Миколи II.! Французькі монархісти... Мало цього: та ж англійський король Юрій V. — цей „найбільший пан на світі“ — у свій час „урочисто“ витав убийців свойого тіточного брата Миколи II. та його родини! Та ж Муссоліні, що мріє про віднову „Imperium Romanum“ — вів „дружні“ розмови з більшовицькими послами! Та ж европейська дипльоматія випрошує в більшовиків „пакти про неагресію“ і „радісно“ це сповіщує світові як „надбання“, як архитвори дипльоматичного мистецтва“, як „запевнення“ народам миру і „процвітання“ на довгі, довгі роки!

Яка наївність! Нічого дивного, що Дмитро Мережковський крикнув: „Хіба світ, завороженний якоюсь містичною суґґестією темних сил, збожеволів!“ Так! Треба бути божевільним, щоби вірити в „корисність“ таких пактів. Як собі пояснити те божевілля европейських політиків?

Тут віддаю голос проф. Маріянові Здзєховському:

„Їх теревені вмію тільки тим пояснити, що політика европейських держав увійшла в добу старечого завмірання; інтелєктуальна обмеженість стала основною передумовою успіху в дипльоматичній професії. Політичний мотор сьогодні — це не ідеї, ані навіть не інтереси, але тільки конвенанси. І коли би ті конвенанси принайменше мали якесь льогічне оправдання? Бо що таке по своїй суті пакт, заключуваний з бандою убийців та злодіїв? Це ж поклін, який їм складаємо; так стаємо супроти них у відношенні васаля до суверена. Пакт обовязує васаля, але не обовязує суверена: він навіть не завдає собі труду це скривати та відкрито проповідує, що честь, мораль — це буржуазійні забобони. На думку Леніна нема іншого морального права як інтерес партії. „Коли ж так — відповів на те Арцибашев — то можу їх вважати тільки шкідливими звірятами, які треба винищувати; не можу їх судити зі становища морального права, так само, як не можу заняти морального становища супроти тигра або гадюки“.[1])

Европа цього не розуміє. Вона втратила моральну вражливість. Кого в Европі запалюють святим гнівом обурення голод, муки і убийства міліонів населення С. С. С. Р.?! Навпаки. В Европі ніхто не дивується більшовицькому теророві, вважається, наче так повинно бути. Це тільки царський уряд ще сьогодні

---

[1]) З християнського становища з тою думкою Арцибашева очевидно не можна погодитися. — Ред.

не перестають тягати по ріжних „гуманітарних судах історії“ „сумління“ і „людяности“! О так! Царський уряд винуватий, Дуже навіть, що не зумів в самих основах винищити більшовицької ревелюції, що боявся пожертвувати меншим — кількасот, навіть кількома тисячами революціонерів для спасення більшого, міліонів свого населення та спокою на цілій Земській Кулі!

Більшовики ідуть на Европу одним суцільним фронтом — як каже в 11 ч. „Мети“ М. Кречов. Їх ціль: видерти людині ідею Бога, знищити ідею людини, сотвореної на „образ і подобіє Боже“, знищити те, що називаємо сумлінням і моралю. І що ж на те европейський світ по „той бік“ барикади? Один з визначних сучасних мислителів о. Лябертонієр каже, що найбільш характерестична признака наших часів — це страх, це панічний страх перед правдою — перед абсолютною правдою. Їй на імя Бог. Ми застрягли у фільософічному релятивізмі. Він затирає ріжниці між добром і злом. І ми не вміємо з нього видістатися. Один знову великий французький письменник Ернест Ельо бере як символ правди обличчя Св. Івана Євангелиста, що змальовує на острові Патмос свою візію остаточних речей. Ельо пише: У тій хвилі Рим це пустар. Тільки на Патмос було життя. „І нинішний світ — продовжує Ельо — це пустар. Через той пустар мчать юрби людей, гнані тривогою. Це наче військо у відступі. Втікають в розладді і замішанні. Вони хотіли би той хаос, те розладдя закрити злудою важливих завдань. Але одиноке їх завдання, одиноке гаряче бажання — зчезнути з-перед обличчя св. Івана. Все інше — це дрібниці. Втікати з-перед обличчя св. Івана — це — їх труд, це їх внутрішне життя, це стрижень їх костей.“[1]).

В Европі на грунті раціоналізму, релятивізму та атеїзму процвітає націоналізм у ріжних відмінах. Слід назвати три його відміни: французьку, італійську і німецьку.

[Автор має на думці не націоналізм в значінню патріотизму, праці для народу і боротьби за його права й ідеали згідно з Божим законом. Націоналізм в такім значінню виріс якраз на грунті релігії і віри в Бога. Автор має на думці той націоналізм, що ставить для всіх найвищим богом націю і богові нації хоче підпорядкувати Бога-Сотворителя та всі його закони, що основою суспільного ладу уважає аморальність, розбудження пристрастей і інстинктів, що уважає все добрим без жадних границь, що тільки веде до цілі, що каже бути патріотом не з любови до своєї нації і Бога, а з сатанської ненависти до ворогів. — Цей саме націоналізм виріс на грунті раціоналізму, релятивізму та атеїзму, подібно як і більшовизм. *Ред.*]

У Франції це напрям газети „Action Francaise“. Він створив містику традиції і культ романського Генія, проповідує монархізм та п р и м а т політики перед справами р е л і г і ї.

Італійський фашизм створив ідею всевладної держави. Держава — це найвище добро для її громадян і вона всеціло

[1]) Цитую за М. Здзєховським.

панує над одиницею. Катехизм для фашистівської молоді вчить „Бог — це Італія". „Фашизм — це релігія Батьківщини".

Німецький гітлєризм створив містику раси та боготворення фізичної сили. В світлі гітлєрівської ідеольогії фізична сила — це законний засіб в державному житті.

Всі ті три напрями мають спільні риси: 1). Найвище добро, якому треба все підпорядкувати — це нація або держава. Одначе нема держави без нації. Отже лишається — нація як найвище добро. 2). Нема якоїсь одної, абсолютної моралі. Моральним є тільки те, що корисне для нації. Отже повний релятивізм. 3). Всі засоби, що корисні для нації — моральні. Поняття добра і зла тут не розмежоване. 4). Для Бога і для Його абсолютної моралі, що всіх та всюди обовязує тут нема місця. Церков толєрується з конечности: раз — покищо нема її чим заступити, друге — без її дисціплінуючого впливу настав би повний хаос. Тому і „Action Francaise", і фашизм, і гітлєризм хотіли би підчинити своїй злободневній політиці Церкву.

А як основи більшовизму є для більшовиків найвище добро — комуністична партія, моральне те, що згідне з її інтересом — отже моральне все! Між націоналізмом у наведених трьох відмінах та між більшовизмом існує ріжниця форми, фірми, але нема ріжниці сутньої, внутрішньої! І тут велика небезпека для Европи, чи не захотять ті „націоналісти" одного гарного дня стати комуністами? Вони змінили би тільки фірму, суть осталася би та сама!

Католицька Церква осудила в 1925 р. „Action Francaise". В 1926 р. св. Отець в промові з 20. грудня 1926 р. ствердив, що фашистівське розуміння держави суперечне з католицькою наукою. В 1929 р. знову прийшло до конфлікту між кат. Церквою і фашизмом. В 1930 р. Кат. Церква осудила гітлєризм. Торкаємо тут такої актуальної сьогодні проблєми: релігія і політика. Ось що каже про те бл. п. В. Липинський у книжці п. з. „Релігія і Церква в історії України"[1]).

„Але моя (римо-католицька), як і всяка інша християнська релігія, не заборонює мені робити моє світське, громадське, політичне діло — віддавати „кесареве — кесарю. Вона тільки забороняє мені в цілій моїй праці політичній порушувати обовязуючі всіх людей закони громадської моралі. Отже проти моєї праці політичної, проти моєї національної і державної праці української, духовні пастирі моєї релігії, тобто моя Церква, могла би виступити тільки тоді, коли б я власне тому, що я є українець, став морально гіршим ніж би я був, не будучи українцем. В противному разі ніяка Церква християнська ні мені, ні нам усім в нашій праці політичній не буде заважати, а навпаки, буде нам в ній допомагати".

„Церква — це сила духовна; держава — це сила матеріяльна. Не може сила матеріяльна обійтись без сили духовної і не може держава обійтись без Церкви, без релігії без її вищого духовного благословення і моральної санкції для своїх виконаних завдань. Але не може сила духовна виконувати завдання сили матеріяльної, коли з установи духовної вона не хоче стати установою світською; коли свою службу вічному, Божому, вона не хоче перемінити на службу часовому, кеса-

---

[1]) Львів, 1933, накл. кооп. „Дружина". стр. 136. Ціна 2.50 зол.

ревому, і коли цею службою світською вона не хоче погубити своєї авреолі духовности, свого однакового і обовязуючого всіх, понад світського авторитету духовного, який єсть її суттю, оправданням її існування.

Держава і нація неможливі без релігії. Насильство — злучник недостаточний. Культ героїв — злучник проминаючий. Раціоналістичний спосіб думання ніколи не перетворить маси одиниць в органічну цілість, ніколи не опанує і не зв'яже низів з верхами. Одинокий тривалий злучник це — не ненависть і сперта на ній груба сила, але любов. Нема любови без Бога. Любов можлива тільки в імя Бога. Тому релігія — є віссю, довкола якої обертаються всі питання сучасної культури. Тому щораз виразніше зарисовується границя: з Богом або проти Бога!

Хроніка.

„ХРИСТОС ВОСКРЕС"!

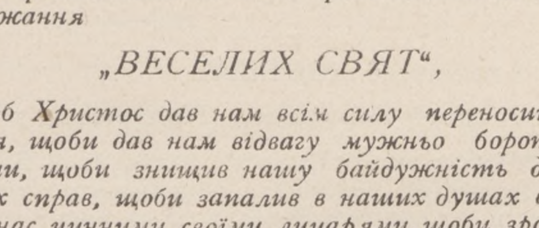
А враз з цією радісною вісткою і привітом шлемо всім нашим Читачам бажання

„ВЕСЕЛИХ СВЯТ",

бажання, щоб Христос дав нам всім силу переносити всі труднощі життя, щоби дав нам відвагу мужньо боротись зі всіми Його ворогами, щоби знищив нашу байдужність до релігійних і громадських справ, щоби запалив в наших душах вогонь святої віри, зробив нас чинними своїми лицарями, щоби зродив в наших душах готовість в обороні Святої Правди нести в жертву і своє життя, так як Він своє життя приніс, щоби Христове Воскресення дало нам Воскресення Духа і чину.

Редакція й Адміністрація.

Велике свято Української Молоді. Христовий Намісник у Свойому Різдвяному слові до народів цілого світу оголосив

з нагоди 1900-ліття Христових Мук „Святий Рік", що триватиме від 2. квітня 1933 до 2. квітня 1934. На радісну вістку про проголошення ювилейного року пішли по цілому християнсько-

католицькому світі гарячі приготування, щоби гідно відсвяткувати цю велику річницю смерти Спасителя.

І в нас задумано влаштувати з цієї нагоди велике свято української католицької молоді, що має пройти під кличем „Українська Молодь Христові". Відбудеться воно у Львові 6. і 7. травня ц. р. Буде це зїзд української молоді зі всіх, і найдальших закутин нашого краю до столиці української землі. Це свято має започаткувати Ювилей 1900-ліття установлення Пресвятої Евхаристії і животворної Христової Смерти на Голгофті. Це свято має бути величавою публичною національно-релігійною маніфестацією молоді, яка хоче віддати якнайбільшу пошану і славу Господеві нашому Ісусові Христові. Характер Свята чисто церковний без політичного й партійного характеру. Воно має бути рівночасно прилюдним протестом проти підривання релігійних основ національного життя у нас і руйнування віри в Бога на Великій Україні. Воно має освятити високу ідейність, гарячу і жертвенну любов нашої молоді для Нації Христовим Духом! Всі наші Владики своїм спільним пастирським листом візвали всіх вірних до участи в цьому святі і уділили усім, а зокрема молоді свойого благословення. Не сумніваємося, що всі вірні і вся українська молодь візьме у тому святі якнайбільш активну участь.

ВІДОЗВА

Богословського Наукового Товариства у Львові.

16. грудня 1933 р. минає 10 літ від заснування Богословського Наукового Товариства, одинокого українського товариства, що займається перш усього богословською наукою.

За час свойого існування Товариство гідно сповняло і сповнило своє завдання: „гуртувати в українськім народі наукові богословські сили; плекати богословську науку; дбати про вищу богословську освіту Духовенства (параг. 2 а, б, в Статута). Доказом нехай послужить факт, що в Товаристві є вже згуртованих 31 дійсних членів, яких обовязком є научною роботою причинятися до розвитку Товариства, і поява 10 томів наукового журналу Богословії, з яких кожний має пересічно 300 ст. — В тих томах поміщено около 85 научних розвідок і статтей, з яких около 50 було присвячених темам з нашої історії або опрацьованню питань, які безпосередно торкалися нашої Церкви; доказом є також 13 томів зі серії „Видання Богословії" і 5 томів зі серії „Праці Богословського Наукового Товариства", а вкінці і бібліотека Товариства, яка нині начисляє поверх 10.000 томів.

Осяги Товариства, як з тих кількох даних видно, мимо дуже скупих фондів і матеріяльної скрути, значні. — Тому й не диво, що нині Богословське Наукове Товариство і його видання тішаться доброю славою серед наукових кругів у нас і за кордоном. Своєю дотеперішною діяльністю і високими завданнями, які собі поставило та які гідно сповняє Б.Н.Т-во заслугує вповні

на моральну і матеріяльну підтримку не тільки українського духовенства, але й цілої нашої суспільности. З нагоди десятиліття існування і успішної діяльности товариства повинно збільшитися число членів товариства: крім того десятиліття успішної діяльности Товариство повинно бути нагодою до створення фонду Бог. Наук. Товариства, щоби недостаток матеріяльних засобів не спиняв видавничого розмаху Товариства. Тому Рада Товариства звертається з гарячим зазивом до духовенства і цілої суспільности:

Вписуйтеся в члени Бог. Наук. Тов-а.

Складайте датки на видавничий фонд Богословського Наукового Товариства!

Вписове виносить 2 зол.

Членська вкладка виносить 12 зол. разом з передплатою на журнал „Богословія“.

Звичайним членом Товариства може бути кожний католик з вищою освітою і кожна культурна інституція (в краю і за границею), які цікавляться богословською наукою та бодай матеріяльною підтримкою хочуть причинитися до дальшого розвитку Товариства. — По інформації звертатися на адресу Товариства, Львів, Коперника ч. 36.

Львів, дня 12. березня 1933.

Рада Богословського Наукового Товариства у Львові:

о. рек. Др. Йосиф Сліпий, голова, *о. крил. Василь Лициняк,* відп. Митр. Ординар., *о. мітр. Александер Бачинський,* голова фільос.-догмат. секції, *о. дек. Др. Тит Мишковський,* голова біблійної секції і відпор. Богосл. Вид., *о. крил. Леонід Лужницький,* голова істор.-правн. секції, *о. крил. Юліян Дзерович,* голова практ.-богосл. секції, *Др. Константин Чехович,* секретар, *о. Др. Лев Глинка,* скарбник, *о. Др. Николай Конрад,* директор бібліотеки.

НЕ ЖАЛУЙТЕ 5 СОТ. Виповніть залучені лістівки — назвищами Ваших знакомих, які моґли би стати нашими передплатниками і відошліть нам їх негайно — як друк.

Адміністрація.

Рецензії.

Нові літературно-наукові журнали.

Дотепер бувало так, що українські національні літ.-наукові журнали про себе мовчали. І хоч подавали вістки й рецензії про далекі чужі часописи, або поодинокі цікавіші статті в них, то себе немов не бачили й не знали. Причиною цього мабуть було те, що один журнал серед сучасної кризи принимав появу другого як небезпечну конкуренцію для себе і щоб не робити „новородкові“ евентуальної реклями, волів мовчати. Такий підхід до справи з національного боку є очевидно невластивий і шкід-

ливий. Перш за все два чи три літ.-наук. журнали для західно-укр. земель — це цілком не забагато; навпаки при відповіднім зацікавленню й зрозумінню громадянства їх ваги навіть замало, тим більше, що з виїмком „Богословії“ не маємо, як це буває серед інших заможніших націй, стисліше наукових періодичних журналів для поодиноких ділянок, і наші вчені можуть оголошувати свої праці по більшій часті таки в літ. наукових. От і в нашій редакційній теці спочиває цілий ряд вельми цінних статтей, які задля обмеженого місця і великої їх кількости роками мусять ждати своєї черги, а які радо передамо до друку іншим редакціям, щоб тільки вони якнайскорше могли побачити денне світло. Взаїмна мовчанка про себе є й тому вельми шкідлива, що літ.-наукові журнали не мають своєї кореляції і контролі над собою. Тільки взаїмні річеві рецензії, і то кожного числа, можуть наладнати правильну і так потрібну виміну думок, тільки насвітлення тих самих важніших питань з двох чи й трьох сторін може дати їх правильну розвязку та причинитися до оживлення літературно-наукової думки, а рівночасно й до розбудження критичного змислу та цікавости громадянства до тих журналів.

Длятого отсим хочемо започаткувати таку виміну думок. Хочемо, щоб взаїмні оцінки були річеві й безпристрасні, щоб вони не мали на меті поборювання другого журналу, а тільки вказування взаїмних схиблень і похибок (тим не кажемо, щоб вони були без темпераменту). Отверто старатисьмемо признати і вказати все, що є доброго у других, але й не будемо щадити зла.

Вістник, місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя Р. І., Т. І., кн. 1. січень 1933.

Переглянемо поодинокі твори й статті в 1. ч. того журналу. Три вірші О. Ольжича хоч гарні мають метафори, метонімії, та поетичні образи, то важко схопити їх думку. Поет повинен виразніше висловлюватися. Сильним являється вірш Е. Маланюка, що є немов поглядом на історію Укр. Народу, який кінчиться словами:

„І воля не знайшла вістря...
Так, покриткою йдеш віками
І в дикім лоні, наче камінь,
Монгольське важчає байстря.

Добрими є теж вірші Л. Мосендза і В. Постригача.

В белєтристиці замічуємо перевагу перекладів над оригінальною укр. творчістю, як це буває й в інших журналах, хоч повинно бути навпаки. Винен тут певне брак добрих оригінальних речей, винні таки наші белєтристи. Корисним є свого роду репортаж Дра Е. Шварцвальда „Нарікайлам“ і фрагмент О. Теліги „Або-або“, який каже нам вище ставити свою гідність, чим „шмат гнилої ковбаси“. Натомість шкідливою й погубною є невидана новеля В. Бляско-Ібанеза „Милосердя“. Потомок графського роду серед розпустного життя з поєдинками, піятикою і грою в карти розтрачує величезне майно, а коли в нужді

други хочуть прийти йому з поміччю, він уважає їх милостиню для себе таким нарушенням своєї гідности, що сейчас відбирає собі життя. Новеля дуже погубна, бо 1) ширить ідею самогубства як найліпший вихід з життєвих труднощів, 2) защіплює звиродніле почуття чести (коли хтось уважає гідним себе зруйновання незлічимого майна на розпустних забавах, то повинен вміти знести й милосердя). Якщо примінити ту ідею до Укр. Народу, то виходило б так: коли Укр. Народ сам зруйнував свою державність, а в своїх визвольних змаганнях дістане якунебудь поміч від приятелів, то повинен сейчас довершити на собі самогубства і знищити себе цілковито!!? Мабуть задля своєї погубности дотепер і не була випана та новеля. Випечатав її аж „Вістник“ [1]),

Зі статтей мусимо довше задержатися над Д. Донцова „Совітська молодь і ми“, бо вона торкається найбільш життєвого й актуального питання виховання молоді. Коли з-поміж множества цитатів і множества слів стараємося вигребсти властиву думку автора, то на дні статті лишається у висліді цілий ряд противорічностей і недорічностей. Ось вони:

Наперід автор зясовує, що більшовизм виховує свою молодь в атмосфері незвиклого душевного напняття—на вовків голодних, що готові на все кидатися без огляду на всяку етику, мораль і т. д. Таке виховання автор цілком не похвалює, уважає шкідливим, бо говорить: „Мабуть з браку дисципліни внутрішної потребує рос. молодь дисципліни зовнішної“(стр. 19). Отже цим стверджує автор, що при такім вихованню (себто зруйнованню мор. основ можна вдержати молодь т і л ь к и з о в н. д и с ц и п л і н о ю, т. зн. к а н ч у к о м), а далі: „такі психічні рамки, в які більшовики вправляють свою молодь терором фізичним і терором отого „казьонного думання“, якими викликають в цілім народі хоробливий стан хронічної революційної гистерії, щоби зробити з тої молоді — штурмовий баталіон оборонців нової віри, башибожуків нового каліфа“ (стр. 22)... — Отже автор називає стан, який хочуть виховати у молоді більшовики х о р о б л и в и м, т а х р о н і ч н о ю г и с т е р і є ю. Дальше стверджує автор, що до більшовицької молоді, так вихованої, „прийшов сумнів і розчарування“, що „ворохобна дійсність не укладалася в і д і о т и ч н у с х е м у“ (стр. 22), що „серед партії і комсомолу (очевидно так вихованого), повстало шкурництво, карієровщина, донощицтво — огорнене густою хмарою хамства і сваволею ГПУ“ і т. д., що вже й сама більшовицька влада не може дати собі ради з так вихованою молодю і „три чверти вязнів тюремних — це молодь совітська“ (стр. 23), а дальше найважніше ствердження автора, що „коли в головах більшовицької молоді, розбитої об тяжкий мур дійсности, дозріє інша ідеольогія (скажім навіть націоналістична, прим. наша), коли й більшовизм впаде, то все ж ця молодь, що обернеться в дорослих ...буде мати таку фільософію: „З політнауки виникає, що нема жадного добра й зла, що все зале-

[1]) Ця новеля не подобалась і читачам та прихильникам „Вістника“, як це видно з листування Редакції в ч. 2. стр. 154.

жить від економічних відносин, поняття ж добра й зла — це ідеалізм. Я наприклад, уважаю, що я ані добрий, ані злий. Коли я наїджений, то я добрй, а коли голодний — то злий; коли ж хто мене зачепить, то можу вбити, ось і все" (стр. 24).Тут автор якнайвиразніше стверджує, що більшовицьке виховання в вовчім напняттю душі і нищенні моральних основ і віри в Бога доведе врешті до знищення всякого ідеалізму, ріжницю між добром і злом зведе до того, чи хтось голодний, чи ні. Виходить ясно, що вихованки в вовчім напняттю духа, хоч і приймуть національну ідеольогію, то будуть тільки тоді за неї боротися, як не будуть голодні, але про якусь жертву, ідеалізм, посвяту там не буде могло бути мови. А коли який ідеаліст зачепить такого вихованка, чому він не сповняє свойого громадянського обовязку і не бореться за Україну, то він вбє. — Здавалось би, що по представленні таких жахливих наслідків більшовицького виховання автор запропонує для нас якесь краще, ліпше. Але о диво! Мимо того всього, що автор представив жахливі наслідки більшовицького виховання, його моральну руїну, то все ж таки зараз поручає так само як більшовики виховувати і нам молодь на вовків з якнайбільшим духовим напняттям, з більшовицькими засадами, тільки в імя інших ідей (хоч ствердив вище, що зміна ідеольогії для наслідків вовчого виховання не буде мати впливу), щоб тільки могти протиставити вовкам вовків [1]). Отсе перша і найважніша противорічність у тій статті, бо те, що навіть для більшовиків автор признає жахливо погубним, для нас має бути по думці автора якнайкращим і якнайліпшим!

А про те, що стоїть на перешкоді виплеканню такого вовчого духового напняття, автор говорить так: „Кожна культура — кажуть там (на заході) має течії високого напняття і вона намагається привести їх до стану нижчого напняття — релігією, моралю, гуманністю, звичаями" (стр. 26). Отже ясне, що до виплекання так високого духового напняття, про яке говорить Донцов, муситься знищити і усунути ті речі, що стоять в тому на перешкоді — це є релігію, мораль, звичаї і т. д., іншими словами автор у відношенні до тих інституцій поручає поступати так як, більшовики [2]).

---

[1]) Автор говорить цитатом: „Чи ж смієм о робити наших дітей ягнятами, коли сусід виховує своїх на вовків?" З такого заключення виходило б, що, якщо сусід буде виховувати своїх дітей на людоїдів і каннібалів — то ми теж повинні так поступати!! Для нас вповні ясне, що ми повинні виховувати ані не на ягнят, ані не на вовків, а тільки на **добрих і вправних стрільців**, які зуміють і ягнята підігнати, і своєю зброєю вовків відігнати.

[2]) Донцов і донцівський націоналізм мусить звертатися проти католицької релігії, бо він хоче зробити рішаючим і керуючим чинником у всіх громадсько-політичних справах якнайбільш розбурхані пристрасті й дикі, чи як їх Донцов зве, „хижацькі" інстинкти, як це виказуємо дальше. Зокрема донцівський націоналізм богом для всіх ставить націю і тому богові хоче підпорядкувати християнського Бога, релігію й її засади. Щоб зробити пристраст й хижацькі інстинкти рішаючим чинником в громадсько-політичному житті, муситься очевидно знищити тривкі засади моралі, на сторожі яких стоїть і стоятиме Католицька Церков. Тому Донцов виразно заявив у своїм „Націоналізмі" (Львів 1926 стр. 189.) що „**аморальність є четвертою ви-**

А дальше слідує цілий ряд інших противорічностей, або недорічностей. Автор кпить собі з лицарства, говорячи, що це „великих слів велика сила“ та що лицарству „хіба бавитися в Йо-Йо“ (стр. 27). (Кпить собі Донцов з лицарства певне тому, що лицарі звикли жертвувати життя для ідеї, ведені великою любовю до неї, а не „сатанською ненавистю до ворогів“ та розпаленими пристрастями, як цього хоче Донцов).

Що ж ставить автор на місце тієї посвяти для ідеї і героїзму лицарства. Слухайте, а радше прочитайте в його статті, бо може не повірите. На місце лицарства ставить він як примір до наслідування Кованька, — Кованька, донощика і зрадника Мазепи, зрадника великої ідеї незалежности України, що разом з Іскрою і Кочубеєм післав донос до царя Петра. А його геройство? Коли дістав на допитах по доносі 14 нагайок (так записано в джерелах), крикнув: „Ах, московський кнут такий приємний, що варт би робити з нього дарунок жіноцтву“! Ось і увесь героїзм побіч доносу. Оцим геройством одушевляється Донцов, зве Кованька аристоктатом героїзму і т. д. (стр. 31). Очевидно, для Донцова вже більшого лицаря як Кованько нема [1])!

Дальше на місце великої любови для ідеї та жертви для неї лицарства ставить Донцов інстинкти і пристрасті. По його думці належить „протиставити інстинкт розумові“ (стр. 32), „лише пристрасті твердо приковують нашу увагу до предмету нашого пожадання“ (стр. 26), „ненавидіти сатанською „ненавистю“ як більшовики (стр, 28).

В цей спосіб хоче Донцов раз на все відібрати Укр. Нації на майбутнє героїв. Бо ж знана річ, що за вчинки, яких ми доконали під впливом підсвідомого інстинкту чи пристрастей, ми або

могою волевого націоналізму“ а на стр. 194—200 докладніше ту вимогу обговорює. Очевидно, що до захитання моральности, яка все є основою здорового организму кожної нації, Католицька Церква ніколи не може допустити і тому донцівський націоналізм мусить звертатися проти Католицької Церкви і тому теж донцівські націоналісти на своїм вічу 12. III. с. р. рішили, що не візьмуть участи в Католицькім Святі, „Українська Молодь Христові“ і будуть йому протиставитись, мимо цього, що те свято матиме виключно характер релігійний (резолюції того віча гл. „Наш Клич“ ч. 1. стр. 5). Оправдування донцівських націоналістів, що вони ставляться негативно до того Свята з причини недовіря до політичної лінії наших католицьких діячів є тільки звичайною маскою, щоб не зражувати до себе релігійних людей; в суті речі причиною такого рішення є незгідність двох світоглядів, католицького і націоналістичного, як це зрештою деякі щиріші націоналісти отверто заявляли. З Католицькою Церквою донцівські націоналісти співпрацювали би тільки тоді й остільки, оскільки вона себе підпорядкувала би релігії, в якій богом є нація. Тому і на згаданім вічі студенти в резолюціях заявили, що вони будуть попирати ріжні християнські культи (бо ці очевидно скорше дадуть себе підпорядкувати вимогам націоналізму), а звертаються тільки проти католицизму, бо цей того не зробить і не позволить виховувати молодь в дусі таких самих аморальних засад як більшовики.

[1]) В дійсності Кованько висловових той глум не з аристократичного героїзму, бо донощики ніколи такими не є, а тільки хотів в той спосіб вказати на жінку Кочубея, що спонукала його до доносу і вела всю інтригу те скинути на неї всю вину (гл. про це Борщак—Мартель: Мазепа, Львів 1933. стр. 70).

цілком не відповідаємо або в дуже малій мірі. Коли це проступок,то суд увільняє навіть злочинця від вини й кари, а в кожному разі уважає те за вельми злагіднюючі обставини. Коли ж той чин — це добре діло, то заслуга даної людини вельми мала, або й ніяка, бо цього довершила вона напів свідомо, непритомно, без волі, опанована шалом. Тому й заслуги тих всіх, що в майбутності впадуть на полі визвольних боїв, ведені не своєю свідомою волею й глибокими почуваннями любови, а розбудженими пристрастями й ненавистю, будуть дуже малі або й ніякі, вони не будуть героями.

Відомо ж що інстинкт каже кожній одиниці хоронити саму себе і противиться всякій жертві за других, якої вимагає Батьківщина. Якраз потрібно чогось, що стоїть понад інстинктом самозбереження, якраз потрібно лицарства, яке би перебороло інстинкт самозбереження й наказало одиниці робити зі себе жертву. Коли брати під увагу інстинкт збірний, інстинкт груп, то він теж виступає тільки в обороні фізичного існування, а ніколи в обороні вищих ідеалів. Коли фізичне існування забезпечене, то інстинкт якраз навпаки спонукує зрікатися вищих ідеалів для оборони фізичного існування. Куди інстинкт веде, того доказують татарські люди за часів короля Данила, польські селяни в часі галицької різні 1846 р., початкове відношення селян до більшовиків на В. Україні і хоч би наші радянофілці.

Якщо б правдою було, що державу можна збудувати пристрастями й інстинктами, то її би мали всі ті, у кого вони найсильніше виступають, отже всі звірята, коні, воли, осли і люди на нижчім степені культури. А предсінь потреба своєї держави родиться щойно на високім ступні культури, коли первісні пристрасті й інстинкти вже уговкані.

А дальше, якщо правдою є що в політично-громадських справах рішаючим чинником має бути інстинкт, то він тим природніший, тим правильніший, тим певніший, коли виступає у більше осібняків, у більшій чисельно групі. А тоді цілком ясно, що в такім випадку в політ.-гром. справах повинна б рішати все більшість — повний демократизм. Але на стор. 212 „Націоналізму" читаємо, що шостою вимогою націоналізму є активна або ініціятивна меншість, яка насильством і безоглядним терором має накинути свою волю більшості і, очевидно, зломати її інстинкт. Але для Донцова противорічити собі це річ нешкідлива [1]).

---

[1]) Такий глибокий і бистрий ум як В. Липинський про писання Донцова каже таке: „Писання його так противорічні, що він давно би збожеволів, коли б ставився до них хоч трошечки поважно. На своє щастя він їх тільки „пише". В одному місці пише, що українці „мають жіночу психольогію, себто льогіка пасує у них перед чувством" („Підстави нашої полігики"); в другому, що вони раціоналісти, тобто керуються льогікою, а не чувством („Націоналізм"). Раз пише, що найгіршою громадською прикметою є стадність, чого доказом погані москалі; другий раз — що нестадність, чого доказом погані українці і т. д... „Дурні провансальці" і так все це приймуть за геніяльність" („Листи до бр. Хліб." стр. XXI). Річ ясна, що противорічності Донцова мусять провадити його визнавців до цілого ряду суперечних потягнень, обговорення яких вимагає окремої статті. Не диво, що донцівські визнавці жалуються, що їх ідеольогія

Відомо, що інстинкт належить до нашої підсвідомости, але мимо цього автор говорить, що йому ходить „про свідомість засадничої суперечности своєї думки з іншою, ту, яку мали супроти нас більшовики“ (стр. 29). Отже або ходить про свідомість, або про підсвідомий інстинкт. Дальше автор говорить, що „кожна суспільність, щоб не розпастися як діжка без обручів, потребує міцних почувань, що тримають ту суспільність в купі“ (стр. 27). — Це цілком правда і наш журнал на кожнім кроці пригадує цю думку — тільки на жаль тими міцними почуваннями автор уважає якнайбільш розбуджені пристрасті. А чи ж пристрасті не є якраз тими отруйними ґазами, що суспільність як бочку розсаджують, що її ріжничкують, ділять на партії, викликують безоглядну внутрішню боротьбу і т. д.? Пристрасті руйнують як одиницю, так і суспільність. Тільки вищі глибокі тривалі почування любови Батьківщини, опертої на релігії, можуть бути тими обєднуючими міцними обручами, що якраз поборюють наші пристрасті і кажуть нам в імя загального добра резиґнувати зі своїх пристрасних амбіцій і пожадань.Хоч автор голосить ідею розбуджування інстинктів і пристрастей, то з другої сторони пояснює, що він не має на думці, „що для створення чогось, потрібний тільки запал без довгої мозольної праці над собою, без культури духа“ (стр. 29). Знов противорічність, бо ж праця над собою і культура духа хіба не мають нічого іншого на меті, як якраз поборення розгуканих пристрастей й інстинктів. А рівночасно розбуджувати пристрасті й інстинкти і працею над собою творити культуру духа — це значить провадити дві протилежні, взаїмно себе поборюючі роботи.Знаним є,що інстинкти й пристрасті виступають найсильніше й найвиразніше на низькім, примітивнім стані культури, а розвій культури їх гамує, як це ствердив вище і сам Донцов. І навпаки, коли ми на вищім ступні культури розбуджуємо пристрасті й інстинкти і хочемо їх зробити рішаючими чинниками в громадському життю, тим самим рівень даної культури з поворотом обнижується і зближається до примітивізму, Не зважаючи на це, Донцов собі противорічить і у вступнім слові (стр. 1) каже, що завданням „Вістника“ є не знижувати культурний рівень інтеліґенції, а навпаки його піднести і поборювати примітивізм. Отже або одно, або друге; двох робіт, себе взаїмно поборюючих, робити рівночасно не можна.

Дальше автор рішуче виступає проти розуму як рішаючого чинника в складніших питаннях; треба після Донцова „протиставити інстинкт — розумові“ (стр. 32), „інтеллєктуалізм — це пласкокорінник, він ніколи й нігде не проникає в глибінь річей, ні в глибінь душі“ (стр. 32), „де ж у грі складніші питання, де треба зусилля й напруженої уваги, щоби збагнути правду— людина здорового розуму є сліпа“ (стр. 26/27). Мимо такого збом-

---

незавершена (вона завершена і не може бути) та кидаються мов в темній ямі від одної стіни до другої. Якщо будувати на одній части тверджень Донцова, сейчас валиться будова, основана на другій.

бардовання людського розуму, у вступнім слові читаємо, що завданням „Вістника" є ширити критичну думку. Таж критична думка охолодить пристрасті й убє інстинкти! А що буде з фанатизмом, що є четвертою вимогою націоналізму? Критична думка і фанатизм!?

Дальше автор хоче розбудити рівночасно гордість і ненависть. Почування цілком протилежні і противні. Гордість — почування володарів і ненависть — почування рабів. Гордість — почування сили, могутности, потуги, і ненависть — почування безсилля, кривди, немочі, розпуки. Гордість почування мужчин — ненависть — почування жінок. Розбуджуванням ненависти, почуття безсилля, зменшуємо гордість — почуття сили і навпаки[1]). Ненависть каже бути підступним, мстивим, хитрим, ужити в своїм безсиллі всіх і найнеморальніших засобів до осягнення мети (як це роблять жінки, що ненавидять), а гордість наказує прощати, бути великодушним, виступати до отвертого і чесного бою, (як це є звичаєм дужих мущин). Але Донцов хоче рівночасно плекати оба себе поборюючі почування і зробити нашу психіку гермофродитом!

Не дасться заперечити, шо защіплювані Донцовом прикмети, як насильство, безоглядний терор, аморальність, брутальність, ненависть, пристрасті і т. д.—це прикмети монгольські, прикмети кочовничих народів, це рішаючі чинники в монгольськім громадсько-політ. житті.Для консеквенції редактор „Вістника" безумовно монгольство повинен гльорифікувати. Але він містить вірш Е. Маланюка, що монгольство пятнує: „Так покриткою йдеш віками (укр. народ) і в дикім лоні, наче камінь, монгольське важчає байстря" (стр. 3). Цим поборює Донцов сам себе[2]).

Здається, цього вистарчить. Чи ж та стаття Донцова справді не є грою в „Йо-Йо"? Чи ж там думка як головка в Йо-Йо на шнурку не біжить раз на долину, то знов в гору?

Плятон поділив людську душу на 3 часті з іншими місцями осідку: розум міститься в голові, почування й етичні засади в грудях, а пристрасті й інстинкти в животі. *Коли ми хочемо, щоб керуючим чинником в гром.-політ. житті були груди і голова, то Донцов хоче, щоб ним був живіт. Ось тут саме засаднича і сутня ріжниця між донцівською ідеольоґією і національно-католицькою, ось тут саме й суперечності між обома ідеольоґіями. Ми віддаємо геґемонію вищій часті душі, Донцов нижчій. Ми є патріотами з любови до Української Землі, дон-*

---

[1]) Вже старинні сказали: „Oderint, dum metuant".

[2]) Монголи і взагалі кочовничі народи вміли тільки нищити, але збудувати шось тривале, а тим більше тривалу державу не були в спромозі. По гунах ані сліду, по аварах ані сліду, по печенігах ані сліду, по половцях ані сліду, по державі Джінгісхана ані сліду, держава Тамерляна зникла, якби її не було і т. д. Виїмок творять мадяри, а то тільки тому, що побиті над Лехом 955 р. перейшли від кочовничого до осілого життя-хліборобського і приняли християнську релігію. Монгольськими прикметами можна тільки нищити, але будувати ні. Цим теж пояснюється,чому донцівські націоналісти вміють тільки все негувати.

цівські патріотц з ненависти до чужинців. Ми підходимо до справ з боку позитивного, творчого, будуючого, Донцов з негативного, в нас обовязує в громадсько-політичних справах мораль і її уважаємо основою суспільного й державного ладу, у Донцова аморальність, по нашій думці для створення Укр. Держави потреба ще й матеріяльної сили і до її витворення та до зорганізовання українських продукуючих суспільних кляс ми змагаємо, для Донцова вистарчать афекти. У нас найвищим богом Бог, що сотворив світ і ним управляє, а нація це його твір, у Донцова найвищим богом нація і їй повинен скоритися Бог-Сотворитель, (а через те й перестати бути Богом). Ми готові все зложити свої голови за Українську Державність з любови до Укр. Нації й її Землі, а донцівські визнавці з сатанської ненависти до чужинців, шалу і безумства.

А хоч є в „Націоналізмі" Донцова [1]) і добрі речі, але то ті, які він взяв від Вячеслава Липинського. До них належать: критика і напятнування української драгоманівщини, опортунізму, пасивности і пацифізму (гляди у В. Липинського „Листи"..... часть І, лист 1—7),[2]) вимога, щоб числити лиш на власні сили в будові держави (Листи, ч. II. лист 1, стр. 65—67), ствердження, що творчою в державно-громадянському житті є все активна меншість, а не пасивна більшість (Листи, часть III лист 7, 8. стр. 129—132, передруковані в „Дзвонах" ч. 3. 1931), воля і хотіння своєї держави як основа її будови (Листи, ч. III, лист 2—5, стр. 115—126). Та на жаль і ці речі взяті від Липинського Донцов дуже викрутив і здеформував [3]). Мабуть, щоб закрити джерело тих забраних речей, Донцов старається все обкидати Л. якнайбільше болотом і в тій цілі все фалшує його погляди [4]). (Далі буде)

Франциск Моріяк: **„Тайна Фронтенаків".** (François Mauriac: Le mystére Frontenac. Roman. Bernard Grasset, Paris 1933, ст. 202).

Ще не не минув відгомін „Кубла гадюк"[5]), а вже Моріяк кинув із своєї майстерні новий роман. Очевидно, французькі письменники живуть не в таких обставинах, як наші й можуть спокійно віддаватися своїй праці. А Франція—країна відома з аскетів письменницького ремесла (хоч би Бальзак, Фльобер), що вміли дні та ночі тратити над солодкою альхемією слова. Романи Моріяка ніколи не мають на собі слідів поспішної роботи. Не має

[1]) Вид. 1925 у Львові.

[2]) Пораз перший Листи друковані в „Хліборобській Україні" за рр. 1920—25.

[3]) Це стверджує сам Липинський: Листи, стр. XXI.

[4]) Фалшовання цитатів доказано Донцові чимало разів в „Хліборобській Україні", видаваній В. Липинським в Відні 1919—1925. і „Старій Україні". Сфалшовання поглядів В. Липинського виказано Донцові теж в „Дзвонах" ч. 4. 1932.

[5]) Такий переклад цього заголовка буде може кращий від попереднього „Клубок гадюк". По появі польського перекладу „Kłębowisko żmij" дехто у нас писав „Клубовище змій". Це чистий і дослівний польонізм.

їх на собі й „Тайна Фронтенаків“, хоч виходить на світ у такому короткому відступі часу по попередньому творі.

Творчість Моріяка кружляє здебільша довкола одного питання — питання сімї. Уже заголовок останньої повісти говорить про її тему. Але родина Фронтенаків є інша від давніших персонажів цього автора. Робили докори повістяреві, що він малює передовсім темні сторони життя, що його постаті це люди більше або менше лихі, а коли морально вартісні, то нещасливі. Тінь вічности, що падає на їх обличчя, є знаком кари або всепрощення, але не радісним дороговказом життя. Наче відповідь, Моріяк видав останню повість осяяну світлом глибокої любови до світу і до всього, що живе. Фронтенаки це сімя позитивна й на високому моральному рівні. Лучать їх із собою якісь таємні, несвідомі чи підсвідомі звязки крови та серця, виссані з землі (дія відбувається в південній Франції, в околицях міста Бордо) й з родинної традиції. Це є їхня тайна. Подібно як у „Кублі гадюк“ знову виступає старий адвокат, але зовсім інший від свого попередника. У серці тамтого кипіла ненависть до найближчих, той живе думкою про рідню, про своїх Фронтенаків, що розбрилися світами. А здругої сторони чудова постать наймолодшого з сімї, початківця поета, що їде здобувати літературну славу до Парижа, до цієї „столиці світу“. Зате старший брат не зрадив родинної справи, виречеться наукових успіхів і залишається при батьківському підприємстві. Старосвітська традиція Фронтенаків не може бути перервана. А все це на тлі чудової природи серед винниць і зелені, паленої південною спекою.

Долоню майстра знати на кожному описі, на оформленні персонажів, на будові дії, на гармонізації цілости. І безкрає захоплення світом, і висока напруженість моральна представника нової католицької Франції. Твори Моріяка то найвища кляса сучасної европейської повісти.

Б. І. Антонич.

В. Маковський: **Вістун з того світу й інші оповідання.** Накладом видавничої кооперативи „Мета“ Львів, мала 8°, ст. 167.

Книжка вміщує 12 оповідань. Пять з них має за тему життя наших виселенців у таборі в Ґмінді, пять побудував автор на сюжетах з побуту селян або маломістечкового простолюддя (служниці, послугачі), одна з життя провінціональної інтелігенції, накінець героєм одної є собака. Дія відбувається в часах світової війни (нариси з Ґмінду), або за наших днів. В деяких оповіданнях автор докладно подає дату, а саме рік 1930 чи 1931. Як бачимо, тематика є ріжноманітна, а хоч головно в селянських нарисах незовсім нова, зате цікава й життєва. Підхід автора до тем можливо найпростіший. Оформлення сюжетів без претенсійности й без погоні за надзвичайними ефектами. Автор хоче придати оповіданням закраску безпосередности й тому кожне розказує просто від себе. В кожному виступає у власній особі — іноді як далекий глядач, посторонній свідок, але іноді бере навіть участь у дії. Останні оповідання стають тоді власти-

во споминами. Такий підхід робить враження не тільки безпосередности, але й автентичности оповіданих подій. Зрештою автор місцями просто від себе підчеркує, що те, про що він говорить, не є літературною фікцією, але правдою, що воно дійсно колись і десь відбулося. Кажуть про це такі підзаголовки, як „правдива подія“, спомин.

Коли брати під увагу моральну й виховну вартість нарисів Маковського, то не викликують вони застережень. Автор подає відвічні правди (існує безсмертна душа, зло буде покаране, а добро нагороджене), а приклади підшукує якнайпростіші. Може навіть занадто примітивні. Деякі речі роблять враження, що писані для селян.

Під мистецьким оглядом найкращі ті нариси, що в них автор переповідає звичайні події щоденного життя. Дуже часто письменник подає в них просто лише сирий життєвий матеріял. В Ліску, Балигороді, Куликові чи й ін. зійдуться радник, старий лікар, учитель і ще дехто, пють пахучий чайок, грають у тарока або преферанса й балакають от так собі. Той розкаже про це, тамтой про інше, пані радникова принесе яку сплітку, сивий доктор пригадає давні добрі часи та війну. Деякі оповідання Маковського є вірним, але і сирим, необробленим, неоформленим повторенням таких гутірок.

Автор намагається писати чистою літературною мовою, але не все йому це вдається. В книжці повно галичанізмів, напр. жиють (ст. 117, має бути живуть), обкервавлений (7, м. б. обкривавлений), вертаю (81, м. б. вертаюся), повернув (8, м. б. повернувся), фузія (24, м. б. рушниця, стрільба) і т. д.; москалізмів, як впрочім (40, м. б. а в тім, зрештою), одвічати (70, м. б. відповідати), знакомий (97, м. б. знайомий), приличний (51, м. б. пристойний), Автор уживає дуже часто архаїчного аби (ст. 7, 57, 67, 77, 80, 101, 107, 108, 151) замість сучасного щоби. Знаходимо польонізми, напр. тугий у значінню tęgi (5), коли в нас тугий значить польське sztywny, далі коритарі (127, м. б. коридори), чекальні (127, м. б. ожидальні) тощо. Коректа не все дбайлива.

Хоч Книжка Маковського має свої недостачі, буде приємною й легкою лектурою головно для найширших кругів читачів. Притягне їх до себе своєю простотою й безпретенсійністю.

В. Василевич.

Євген Юлій Пеленський: **Богдан Лепкий.** Літературний нарис. Львів 1933. „Дажбог“ ч. 6. Відбитка з „Української Школи“ Стор. 16.

Мініятурна книжечка Пеленського — це добре обдуманий загальний погляд на цілу творчість Богдана Лепкого. Автор старається в няйкоротшій, над міру згущеній формі познакомити читача з основними рисами літературної діяльности нашого письменника-ювилята.

Назвавши Лепкого останнім українським письменником — універсалістом, автор книжечки стверджує все таки велику пе-

ревагу ліричних елементів у його творчості. Далі займається проблемою суспільництва в поезії Лепкого, розглядає питання його ліричної пасивности і підкреслює ролю легкої іронії як одинокої зброї поета проти „злоби дня". Присвятивши теплу згадку настроєвій і описовій ліриці Лепкого, автор через воєнну поезію переходить до історичних повістей і обговорює їх лиш кількома словами.

Надто вже тісні рамки коротенького нарису не дають авторові змоги займитися своєю темою докладніше. А це шкода, бо спосіб підходу і опрацьовання поодиноких частинок доволі цікаві та зраджують знакомство автора з новими методами літературознавчого розсліду[1]).

мг.

Студентське життя.

I. Сходини й виклади продовжувано в „Обнові" аж до половини грудня 1932. р., себто до кінця першого триместру. 20. XI. 1932. р. відбулося продовження ширших сходин членів з 13. XI. 1932. р., на котрих передискутовано докладно внутрішні справи Т-ва. 23. XI. 1932. р. відбулися ширші сходини Сеніорату у Митрополичій палаті у приявності Митрополита Андрея. На сходинах прочитано реферати: 1) про сеніорати, 2) про закордонну діяльність „Обнови" і 3) загальний звіт з праці „Обнови" за рр. 1930 — 1932. В дискусії забирали голос Митрополит Андрей, о. прал Куницький, д-р Копач, д-р Дзерович, ред. Кузьмович, д-р Голубович і о. д-р Конрад. Всі з признанням висловилися про дотеперішну працю „Обнови" і рішили, що і старше громадянство мусить морально й матеріяльно їй помагати. Крім цього висказано побажання, щоби такі сходини відбувалися частіше. Присутніх 40, між ними два студенти: Монцібович і Ластовецький. 25. листопаду 1932. р. виголосив о. проф. д-р Андрій Іщак в авлі Акад. Дому реферат на тему: „Культурний розквіт київської школи перед Петром Могилою". 2. і 9. грудня 1932. р. говорив о. проф. д-р Гавриїл Костельник на теми: „Свобідна воля" і „Принципи життя в органічнім світі". 3. II. 1933. р. о. проф. д-р Г. Костельник говорив про чуда. Приявних біля 100 — жива і довга дискусія; 5., 6. і 7., 10., 17. і 24. II. 1933. р. о. проф. др. Г. Костельник мав виклад про існування Бога. Надзвичайно велике заінтересування цим викладом, приявних кожного разу понад 100 слухачів — дискусії не було; 8) 3. III. 1933. р. д-р Андрій Ластовецький про ґенезу нової фізики. Приявних біля 50 — коротка та жива дискусія; 9) 10. III. 1933. др. Маркіян Дзерович: Вибраний розділ з біольогії націй. Приявних біля 40 — без дискусії, бо прелеґент заповів продовження реферату.

II. I. 1933. реферував о. проф. д-р Микола Конрад статтю тов. Дмитра Штикала п. н. „Апологія безумства", поміщену в „Студентськім Шляху" ч. 5—6 в 1932. р. Після реферату і на сходинах 12. і 19. 1933. р. велася жива і гаряча дискусія над згаданою вище статтею й її зреферуванням о. проф. д-ром М. Конрадом. На сходинах 5. III. 1933. р. виголосив о. проф. М. Конрад реферат на тему: „Націоналізм і його етичні границі". Дискусія жива, але нескінчена і тому переложена на наступні сходини. На сходинах 12. III. 1933. р. дискутовано над всестудентською анкетою в справі свята „Українська молодь Христові". Рішено поставити на анкеті резолюції, котрі взивають усе студентство до масової, активної, орґанізованої участи у Святі.

III. Нові члени Т-ва „Обнова". Принято в члени Т-ва: Ганну Струтинську, Зенона Зінкевича, Володимира Климка та Івана Паука.

---

[1]) Літерат. нарис Є. Ю. Пеленського вартий уваги хоч би вже тому, що це мабуть єдина досі окрема книжечка про творчість Б. Лепкого. Хто хоче скоро виробити собі погляд на творчість Ювилята, мусить її прочитати. РЕД.